

Лекція 2

Етапи розвитку української культури

Мета лекції:

Ознайомитись з особливостями, що характеризують основні етапи розвитку української культури; визначити їх вплив на подальшу культурну еволюцію українства і світової спільноти

Структура лекції

1. Історичне древо української культури в контексті світового культурного розвитку
2. **1-ий період** – прадавні часи: розквіт міфології та язичницьких вірувань
3. **2-ий період** – розквіт Київської Русі та Галицько-Волинського царства
4. **3-ій період** – литовсько-польська доба в історії культури України
5. **4-ий період** – Козацько-гетьманська доба
6. **5 – ий період** – від зруйнування Козацької Гетьманщини і до початку 20-го ст.
7. **6-ий період** - період перебування у складі СРСР
8. **7-ий період** – сучасний період розвитку культури

Історичне дерево української культури

Історію розвитку української культури можна образно представити у вигляді “ІСТОРИЧНОГО ДЕРЕВА”, “ДЕРЕВА ЖИТТЯ”.

ДЕРЕВО – символ життя, Гармонії й Вічності, єдності світів. У Китаї- це шовковиця, в Індії- фіга, в Німеччині - липа, в Африці - пальма, в Америці -секвойя, в пустельних краях – саксаул,

а в Україні – дуб.

Дуб Максима Залізняка - найстаріший дуб в Україні, якому від 1000 до 1200 років.

Дуб Залізняка – це найстаріший та найбільший дуб в Україні, на думку англійських і німецьких дослідників дубові 1800-1900 років. Він є одним з природних чудес України. Дерево росте в урочищі Холодний Яр за селищем Буда Чигиринського району. У народі його називають дубом Максима Залізняка.

За легендою, під цим дубом збиралися гайдамаки на чолі із М. Залізняком, бував тут С. Наливайко, відпочивали Б. Хмельницький, Т. Шевченко. Саме під цим дубом давали клятву гайдамаки боротися з польським засиллям, не жаліючи свого життя. На місці зборів зараз встановлений пам'ятний знак «Склик» (розташований біля дороги). Збиралися тут і воїни Холодноярської республіки. Проте названий він ім'ям М. Залізняка - керівника повстання гайдамаків

Історичне дерево української культури

Можна сказати, що історичне дерево української культури зростало, розвивалось і зміцнювалось завдяки багатьом чинникам, зокрема, завдяки:

- Відповідному клімату, географічному положенню
- Творенню народом власних традицій, звичаїв, духовної та матеріальної культури і передача їх нащадкам.
- Взаємодії з іншими культурами і цивілізаціями в просторі і часі
- Політичним, психологічним, економічним, глобалізаційним факторам, що впливали на розвиток культури України ззовні і з середини
- Відчуття народом власної місії (долі) та ін.

1-ий період – прадавні часи: розквіт міфології та язичницьких вірувань

Охоплює період від самих витоків – і до прийняття християнства, т.б. до середини 10–го століття (це період зародження і розвитку міфології і язичницьких вірувань)

- На цей період припадає розквіт:

- Трипільської культури (5-3 тисячоліття до нашої ери). Це перша в історії світової цивілізації хліборобська культура!
- Культури Скіфів (1-ше тисячоліття до нашої ери), яку описав «Батько історії» - філософ Геродот
- Боспорського царства, що утворилось, внаслідок колонізації греками північного Причорномор'я
- Виникає Київ - «Мати міст руських» (1-ше тисячоліття нашої ери)
- Відбувається об'єднання східнослов'янських племен і утворення держави «Київська Русь»

Деякі культурні артефакти 1-го періоду...

**Вікентій Хвойка, вітчизняний вчений,
першовідкривач Трипільської культури**

Трипільська культура (цивілізація) – є
найпершою в світі землеробською
цивілізацією, мала також високорозвинену
гончарську культуру ...

<http://civilization-ua.io.ua/va64222f74faed5d1c6362d78ec7f3509>

Деякі культурні артефакти 1-го періоду
Символіка трипільського світу

Деякі культурні артефакти 1-го періоду *Символіка трипільського світу*

Символ єдності і гармонії
протилежностей (або “інь-янь”) та свастичний,
сонячний символ на трипільській кераміці

Деякі культурні артефакти 1-го періоду

Символіка трипільського світу

На кераміці Трипільської культури V-III тис. до н.е. можна побачити зображення **Світового дерева**.

Сьогодні цей знак-символ у вигляді квітучої рослини у вазоні або дерева знаходимо на старовинних українських рушниках та писанках.

Дерево життя – знаменує три основи світу:

Яв – світ видимий, явний, дійсний (стовбур Дерева життя – земне існування людей у просторі з Сонцем)

Нав – світ невидимий, духовний, потойбічний, світ предків (коріння Дерева життя)

Прав – світ законів, правил, тощо освячених звичаями, досвідом, обрядами. (В кроні Дерева життя живуть боги).

Світове дерево уособлює єдність усього світу. Це своєрідна модель всесвіту і людини, де для кожної істоти, предмету чи явища є своє місце.

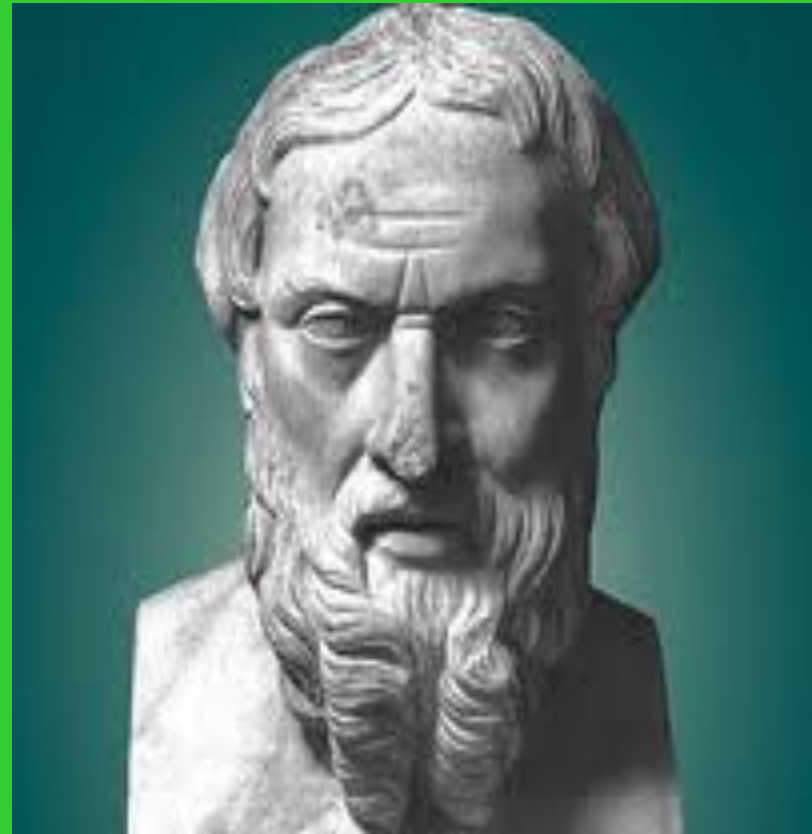
Про Світове Дерево як основу космічної еволюції говориться в такій українській щедрівці

*Як ще не було початку світа,
То ще не було неба, ні землі.
А лишень було широке море,
А на тім морі явір зелений,
На тім яворі три голубочки,
Три голубочки раду радили:
“Як би ми, браття, світ поставили?
Ой ходім, браття, аж на дно моря
Та там добудем дрібного піску.
Той пісок дрібний посієм всюди,
Та встане з него свята землиця,
Та буде тамки золотий камінь,
З того каменя та буде сонце,
То буде сонце і місяць ясний,
Рум’яна зоря і звізди прекрасні.*

Деякі культурні артефакти 1-го періоду культура скіфів

Грецький філософ і *історик* Геродот у праці “Скіфія” (5-е ст. до н.е.) одним з перших досконало описав культуру народу, що населяв Північне Причорномор'я.

“...а трава, що росте в Скіфії для худоби, буйніша з усіх трав, котрі знаємо; більше всіх вона спричиняє розлиття жовчі у худоби, в цьому можна переконатися, коли розтинають худобу...”

Деякі культурні артефакти 1-го періоду культура скіфів

Золото скіфів

Скіфська пектораль.
Місце знаходження
«Товста могила»

**Деякі культурні артефакти 1-го періоду
культура скіфів (збільшені фрагменти скіфської
пекторалі)**

*Фрагмент пекторалі з кургану
Товста Могила
на Дніпропетровщині.
4 ст. до н. е.*

Деякі культурні артефакти 1-го періоду

Важливі історичні праці цього часу:

- «Велесова книга»
- «Літопис Аскольда»
- Билини київського циклу і ін.

«Велесова книга»

Священне писання слов'ян.

Була написана приблизно на 43 дощечках в 5-9-му століттях волхвами Русколани і Деревного Новгороду. Містить міфологію слов'ян, тексти молитвенні, легенди, розповіді про древню Слов'янську історію з 20-го тисячоліття до.н.е. по 9-е ст. н.е.

«Велесова книга»

“...Боги Русі не беруть жертви людські, ані животини, єдине плоди, овочі, квіти і зерна, молодод і суру питну, на травах настояну, і мед, ніколи живу птицю ані рибу. І це варяги єланські богам дають жертву іншу і страшну чоловічу. А ми того не маємо діяти, бо єсьми Дажбові внуки і не маємо крячати (рачкувати), за інших стопами чужими ...(далі текст зіпсутий).”

“... Русь єдина може бути, а не десять. А то роди і родичі діляться і послабнуть, а тим разом ворог налізе на нас, маємо боронитися поруч...”

2 – ий період розвитку української культури

Охоплює період починаючи з середини 10-го століття н.е. (хрещення Русі) і до 14-го ст. (нашествя монголо-татар)

Це час існування Київської Русі та Галицько-Волинського князівства

На цей період припадає:

- становлення і розквіт християнства, зокрема, православ'я
- з'являється культ слова, книжності
- на християнських засадах потужно розвивається духовна культура – література духовно-релігійного змісту, філософія, мистецтво, архітектура і ін.

2 –ий період розвитку української культури

Важливі праці морально-етичного характеру цього часу:

- «Руська правда» Ярослава Мудрого,
- «Повчання» Володимира Мономаха,
- «Слово о полку Ігоревім»,
- «Слово про закон і Благодать» митрополита Київського Іларіона і ін.

2 –ий період розвитку української культури

«Повчання Володимира Мономаха»:

«...Усього ж паче — убогих не забувайте, але, наскільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступітесь самі, а не давайте сильним погубити людину. Ні правого, ні винного не вбивайте і не повелівайте вбити його; якщо хто буде достоїн навіть смерті, то не поубляйте ніякої душі християнської...»

...Лжі бережися, і п'янства, і блуду, бо в сьому душа погибас і тіло...

...Паче всього — гордості не майте в серці і в умі...

...Старих шануй, як отця, а молодих — як братів...».

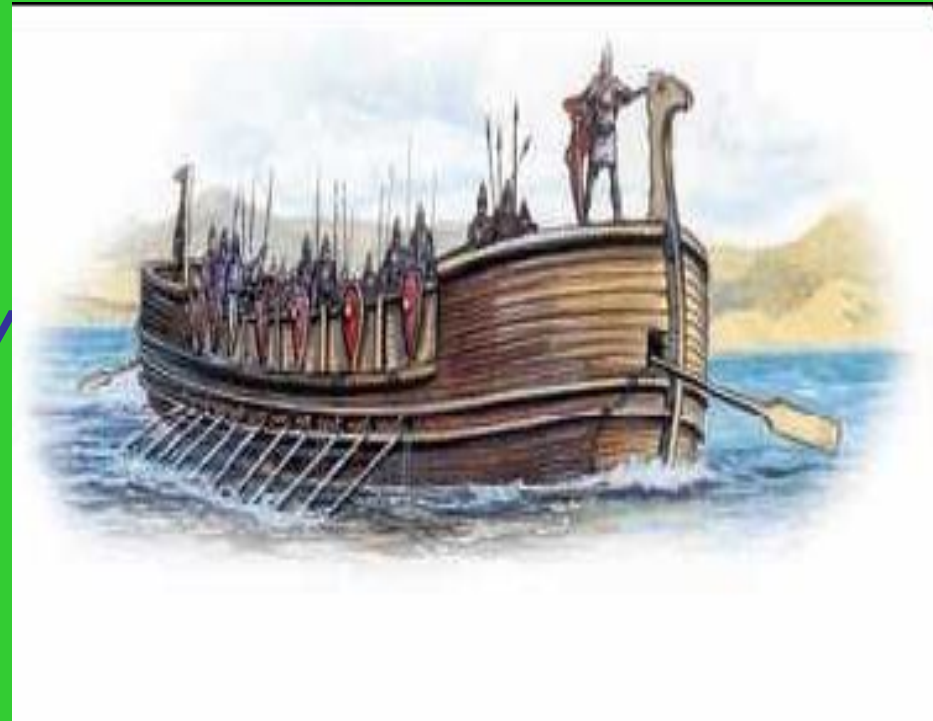

**Володимир Мономах
(1053-1125рр.) - Великий
князь Київський**

2 –ий період розвитку української культури

Філософ В.Соловйов писав:

Культуру і життя народу за часів Древньої Русі можна порівняти з образом Корабля – вождя ховають у споруді, що нагадує корабель; церквам трикупольним надається вигляд корабельного силуету....

КИЇВСЬКА РУСЬ - ЦЕ “КОРАБЕЛЬ”, що крейсував між багатьма культурами. Це наклало відбиток і на вибір віри ...

2 –ий період розвитку української культури

Було багато вір і Володимир мав можливість вибирати між ними. Історично вони так і збереглись тут.

Культура Київської Русі творилася впливами багатьох культур Заходу, Сходу, Півдня і Півночі та, насамперед - культурами слов'янських народів, що призвело до утворення нової

Греко-слов'янської православної цивілізації.

Греко-слов'янська православна цивілізація

Це особлива цивілізація яка має свої характерні риси, як от:

- В політико-правовій сфері - орієнтація на принципи, що підтримуються у Західній Європі
- В духовній сфері - діяла концепція Святої Русі – сакралізація того простору в якому живуть люди. Тобто, це цивілізація, яка відмінна від Західної і яка має свою тисячолітню традицію.

Якщо під західноєвропейською цивілізацією ми розуміємо домінування таких цінностей як: техніцизм, раціоналізм, Ідеї Реформації, індивідуалізм, то в Україні – важливими були ідея Соборності й ідея Софійності.

Сакральне (лат. *sacrum*) — священний предмет, священний обряд, таїнство, містерія, завітний, символічний, той, що має магічний смисл, який звучить як заклинання.

Ідея Софійності

В свій час античні греки зрозуміли, що є два типи мудрості.

Одна мудрість – це та, що в книгах, словах, в голові людини.

І інша мудрість – та, яка в речах. Вони назвали її Софійністю, т.б. мудрістю самих речей, мудрість самого буття. І це вело до того, що вони розуміли світ як художній твір. Тобто, вони вважали, що кожна річ, крім того, що вона річ – вона є ще СИГНАЛ ЯКИХОСЬ ВЕЛИКИХ БОЖЕСТВЕННИХ СМИСЛІВ. І грамотність - це ключ до цих шифрів речей, до великих смислів, закладених в самих речах

Ідеї, знаки у світі мають певні сенси. Українська культура бере на оснащення ідею СОФІЙНОСТІ

*Москва бере з Візантії Ідею Третього Риму,
тобто Державності.*

Україна бере - Ідею Софійності.

Поняття Свята Русь виникає тут в Києві.

*Це - саме вираз Софійності. Святість своєї
землі, святість свого світу, свого
довкілля.*

Воно йде саме від ідеї Софійності.

Чому? Київська Русь, Україна народилася на берегах степового океану. Уявімо великий степ, який починається біля Великої Китайської стіни, степи Монголії, степи Середньої Азії, степи Прикаспійські, степи України, які закінчуються долиною річки Дунаю біля гір Альпів. Цей степ охоплював два континенти. Він був джерелом постійних нападів, постійних навалів.

Витримати такий тиск степу, майже жодна країна не змогла. Україні це вдалось. І для жителя часів Київської Русі – степ був хаос, зовнішня пітьма. І цьому хаосу і зовнішній пітьмі потрібно було **протиставити розумну ойкумену, розумне буття (Ойкумена – обжитий людьми простір).**

Такою розумною ойкуменою могло бути тільки місце за мурами, яке охороняли божественні смисли з центром Софією, яку нас в Києві - храм Софії Київської.
Офіційна дата заснування храму - 1037 рік

**Ця розумна Ойкумена, якою і виступала Україна –
була символом Софійності, розумності, святості
цього буття.**

**Ідея Софійності ототожнювалась з
поняттям краси.**

**Це дуже красивий православний спів,
дуже красиві православні церкви. Тут
на Україні було одне доведення Бога:
краса – це показник доведення
існування Бога.**

Краса – це певний гарант божої присутності, тому що в красі є щось від милості до людини.
Тому ідея Софійності пов'язувалася ще з поняттям краси.

... Кладка стін Софії Київської:

Камінь, плінфа, плоска цегла, особливий розчин.... Говорять, що в нього домішували яйця. Але ніяких яєць не клали. Секрет простий - будівельники не поспішали!!!

На сучасних будівництвах вапно гасять 2-3 години. Біля Золотих Воріт ями, де вапно гасили 2-3 роки! Саме така кладка в Римі. Потім через Візантію майстри принесли її секрет сюди.

Плінфа (з грец. — *plínthos*), широка та плоска обпечена плитоподібна цегла широка та плоска обпечена плитоподібна цегла, яка використовувалася при будівництві у Візантії широка та плоска обпечена плитоподібна цегла, яка використовувалася при будівництві у Візантії, була нерідко основним матеріалом для будівництва конструктивних елементів широка та плоска обпечена плитоподібна цегла, яка використовувалася при будівництві у Візантії, була нерідко основним матеріалом для

Особливості будови православного християнського храму

Наприклад:

Античний храм – до нього не заходили.
Античний храм - це “футляр” Бога. У
нього тільки жерці заходили. А народ
збирався навколого на майдані.

Православний храм будують інакше - він збирає усіх людей під оним куполом і будується як модель світу. Тобто тут простір заданий хрестово купольною композицією, в основі її лежить хрест.

Оранта

– головний образ Київської Софії (від лат. *orans* — та, що молиться — один з основних видів зображення Богоматері)

Аналогів такого образу Божої Матері не збереглося. Божа Матір, звичайно, зображується по-іншому: вона витончена, “свічкоподібна”. Тут вона подається як войовниця.

Цей образ взятий з 2-ї книги Біблії “Вихід”.

Коли Мойсей виводив євреїв із Єгипту, по дорозі сталася битва з амалікітянами. Мойсей побачив, що перемагають амалікітяни.....

**І він здійняв руку догори, звертаючись до Бога із
закликом про допомогу. Поки в нього вистачало
фізичних сил тримати руки догори – перемагали
євреї,**

як тільки руки знесилено опускалися
перемагали амалікітяни.

Таким чином, подвиг Оранти – це подвиг
вічного “тримання” рук перед Богом на
захист грішного людства.

Тому, Оранта зображується як
войовниця, як згусток сили і волі, від
якої повинні загинути всі вороги.

*Отже, можна сказати, що молитва була
тут якмагія, як дія, магічна дія, іноді з
виявом фізичних зусиль.*

Як Софія пов'язана з Богородицею (Марією)?

В богословській літературі Богородиця розглядається як перший храм Софії. Богородиця Марія несла Христа усередині самої себе, була вагітна Христом, тому вона – перший Храм Софії. Тобто, вона сама – храм Софії. А сама споруда “Софія Київська” – храм другого плану.

2 – ий період розвитку української культури

Учений - історик М. Карамзін писав про Ярослава Мудрого: *«Хоча й не приєднував зброєю нових земель, але повернув втрачене у міжусобиці; не завжди перемагав, але завжди виявляв мужність; заспокоїв вітчизну і любив народ свій».*

Ярослав Мудрий
(1016 — 1054 рр.)

«РУСЬКА ПРАВДА» ЯРОСЛАВА МУДРОГО:

Виданий Ярославом Мудрим збірник законів, названий «Руською Правдою», був першим літописним кодексом судових законів давньої Русі-України, об'єднуючим цивільне й кримінальне право і всі процеси судочинства того історичного часу, що охоплює все XI століття. *І хоча в «Руській Правді» використовувалися й деякі закони Володимира Великого (980—1015), навіть частково запозичені основи візантійського та скандинавського правознавства, — тут ми здебільшого маємо споконвічне руське право як зауважував М. Грушевський».*

В Ярославовій Правді юридично закріплені
Елементи, що свідчать про усвідомлення етичної
цінності особистості.

Наприклад, згідно з означеним документом, за образу жінки було встановлено штраф. Не застосовували в правовому розумінні смертну кару чи тілесні покарання.

Як зазначає Сергій Кримський, не було такого явища, як домострой. І те, що супруга у свідомості українців позначалася не лише загальнослов'янським словом жона, тобто та, що народжує, а й словом дружина – відзеркалювало її становище в суспільстві.

«Слово про закон і благодать» митрополита Київського Іларіона».

В цій праці митрополит обґрунтовує свій погляд на історію. Він **вирізняє дві епохи, що визначають прогресивний поступ людської історії:** епоху «Старого Заповіту», коли взаємовідносини між людьми базувались на засадах рабства, безмежної покори, коли існував «Закон. й епоху «Нового заповіту», де панують свобода, істина, «Благодать». Ці дві епохи постійно змінюють одна одну у процесі історичного розвитку. **Рух** **всесвітньої історії уявляється як процес поступового поширення християнства на всі народи світу.**

Саме залучення Русі до християнського світу, на думку Іларіона, й знаменує настання нової епохи, епохи Благодаті, що починає панувати на просторах «землі Руської».

Про «філософію серця» та її актуалізацію в письмових джерелах часів Київської Русі

Філософія серця, пов'язана в Україні з уявленнями про Старий Заповіт, де образ серця згадується до тисячі разів. За цією ознакою можна виявити взаємозв'язок Старого Заповіту та архетипу серця, що спостерігається ще за часів Київської Русі.

Цікавою тут стає не лише старокиївська книжкова класика, але й офіційна документація державних осіб. Наприклад, дочка Ярослава Мудрого – королева Франції Анна в Хартії від 1060 р. цитує Старий Заповіт, зокрема «Пісню пісень», що є однією з найліричніших і найінтимніших книг Біблії.

культура Київської Русі - 2 період

**Підготувати кожному розповідь на одну з тем
(викласти їх в письмовій формі на окремих**

листочках, обов'язково – в кінці зробити висновки):

1. Охарактеризувати сутність «сакрального». Сакральні образи в образотворчому мистецтві Київської Русі – духовні ідеї, сюжети: дати характеристику.
2. Особливості храмової архітектури часів Київської Русі. Таємниця будівництва Софії Київської.
3. Ідея Святої Русі, як Другого Єрусалиму, її культурно-історичні витоки.
4. Ідея Софійності в духовній культурі Київської Русі: її тлумачення та проявлення в різних сферах культури і буття народу /За С.Б. Кримським/.
5. Ідея Москви, як Третього Риму: її культурно-історичні витоки.
6. Історія творення слов'янської абетки Кирилом і Мефодієм. «Абеткова Молитва» Кирила і Мефодія – основна її ідея.
7. Ярослав Мудрий - далекоглядний правитель, шанований європейський політик, реформатор і люблячий батько великої родини.
8. Життєвий шлях і просвітницька місія Анни Ярославни в Європі.
9. Для всіх: підготувати кросворд на тему: «Культура Київської Русі і Галицько-Волинського Князівства». Мінімум 10-15 слів, з ключами відповідей, принести на семінар в електронному та друкованому вигляді.

Про «філософію серця» та її актуалізацію в письмових джерелах часів Київської Русі

Анна Ярославна посилається на твори *Августина, котрий був одним із перших письменників в історії європейської культури, та за власним його висловом присвятив свою творчість психологічному дослідженню глибин серця.* Варто додати, що культом серця пройнята вся хартія Анни Ярославни, що і за стилем і за змістом значною мірою відрізняється від аналогічних документів її чоловіка Генріха I, та сина Філіпа й інших офіційних текстів.

3 –и період розвитку української культури

Охоплює литовсько-польську добу, яка тривала від кінця татаро-монгольської навали – до 1569 року (прийняття Люблінської унії)

Люблінська унія 1569 (від лат. *unia* — союз) — угода про об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського в єдину федеративну державу — Річ Посполита, що була затверджена у місті Любліні в 1569 року. *Картина художника Яна Матейки.*

3 –ій період розвитку української культури

Для цього етапу характерне:

- Розвиток української культури відбувався не завдяки, а в супереч політичним обставинам, що склалися (адже зі сторони Литви і Польщі насаджувався католицизм і латинська мова).

В цей час:

- зросла роль православної церкви – вона стала чинником національної консолідації українського народу. Утворювалися церковні православні братства, що сприяли підвищенню грамотності і освіти в народі
- потужно розвивалась народна культура (народні думи, козацькі літописи і ін.)
- активізувалися національно-визвольні рухи
- зросла політична активність козацтва
- 1616 – відкриття друкарні Києво-Печерської лаври і ін.
- 1615 - створення Київської братської школи

3 –ій період розвитку української культури Освіта, наука, культура

Острозька школа (академія) – перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, найстарша українська науково-освітня установа. У **1576** році князь Острозький Костянтин - Василь засновує слов'яно-греко-латинську академію в **Острозі**.

Острозька школа (академія) – перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, найстарша українська науково-освітня установа

Велику суму коштів на розбудову академії надала його племінниця – княжна Гальшка Острозька

Красуня Гальшка, спадкоємиця казкових багатств князів Острозьких, кажуть - найбагатша наречена тогочасної Європи. Мати вибрала для неї чоловіком князя Симеона Слуцького. Але інший войовничий воєвода Лука з Гурки, закоханий не стільки у дівчину, скільки в її багатство, був налаштований так рішуче, що Гальшка разом із матір'ю втекла від його залицянь до Львова, під захист святих стін Домініканського монастиря. Саме тут малесеньким тихим двором, затишно обсадженим квітами, гуляла вона у мріях про свого судженого Симеона. Він не зрадив кохання і під плащем жебрака прослизнув до обителі у надії взяти шлюб з Гальшкою. Але закон служив сильним світу цього, отож воєвода Лука розпочав облогу монастиря. Після того, як він перекрив водогони, монахи мусили видати княжну. Староста Львова ув'язнив красуню у Високому замку, а потім, за наказом короля, віддав її руку Луці. Нещасна княжна не витримала випробувань, збожеволіла і незабаром померла, а її багатство не дісталось жорстокому чоловіку, а розпорошилося по близьких і далеких родичах.

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура

7 лютого 1577 р. – перша згадка про академію в передмові до книги Петра Скарги “Про єдність костьолу Божего”. В основу діяльності Острозької академії було покладено традиційне для середньовічної Європи вивчення семи вільних наук: *граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії*, а також вищих наук: *філософії, богослів'я, медицини*. Студенти Острозької академії опановували п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, грецьку, латинську.

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура

Братські школи

Братські школи (Б.Ш.) – навчальні заклади в Україні у 16-18 ст., які організовувалися при братствах – громадських організаціях православних міщан з метою зміцнення православ'я і опору впливам латинських (єзуїтських) і протестантських шкіл.

Першу школу заснувало Успенське братство у Львові 1586 р

За її зразком постало чимало Б.Ш. у різних містах України: в Перемишлі і (1592 р.), Галичі, Городку, Рогатині Миколаєві, Комарному, Ярославі, Холмі, Красноставі, Замості (1606 р.), Любліні, Більському, Бересті, Володаві, Пінську, Києві (1615 р.), Стрятині, Вінниці, Немирові, Кам'янці-Подільському, Меджибожі, Луцьку (1620 р.), Володимирі-Волинському, Дубно, Крем'янці, а також в Білорусі. В I-й пол. 17 ст. створені були Б.Ш. й у деяких селах.

Львівське Успенське братство постійно клопотало перед королями про зрівняння русинів в правах з поляками, постійно протестувало проти насильства та утисків православних. Братство широко займалося православним просвітництвом, освітницькою діяльністю та особливо друкарською справою.

Опікувалося Братство побудовою, ремонтом, доглядом за храмами, на утриманні братства був весь церковний причт. Допомагало братство також незаможним жителям міста, вдовам та сиротам.

У списки членів Успенського братства в різний час були внесені козацькі гетьмани Михайло Ружинський, Іван Виговський, Павло Тетеря. Братчики підтримували зв'язки з військом запорізьким.

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура

Львівська і Київська братські школи

Спочатку Б.Ш. мали характер греко-слов'янських із слов'янською мовою викладання, друге місце займала грецька мова. Вивчалася також тодішня руська (українська) мова. Пізніше Б.Ш. наблизилися організацією і навчанням до ієзуїтських шкіл (з латинською головною мовою), зокрема школи, які мали зразком Києво-Могилянську колегію. Програмою навчання більшість Б.Ш. відповідала тодішнім середнім школам: класичні мови, діалектика, риторика, поетика, арифметика, геометрія, астрономія, музика (церковні співи). В деяких Б.Ш. викладали православне богослів'я і знайомили (з полемічною метою) з католицьким богослів'ям. Б.Ш. були доступні для різних прошарків суспільності.

Львівська і Київська братські школи

Учнів вирізняли не за походженням (передні місця в класах), а за успіхами (на відміну від ієзуїтських шкіл).

В школах була сувора дисципліна (включно до тілесних кар).

Сироти й учні з незаможних родин жили в бурсах. До викладачів ставилися вимоги зразкової поведінки й доброї педагогічної підготовки.

3 –ій період розвитку української культури Освіта, наука, культура

Б.Ш. багато зробили для поширення релігійної та національної свідомості і розвитку української культури, зокрема друкуванням підручників, особливо для вивчення мов.

Навчання грамоти ділилося на *три етапи: вивчення азбуки, робота з часословом і псалтирем.*

Кожен завершувався принесенням учнями в школу для вчителя горшків каші.

В цей день занять у школі не було, діти повторяли лише "зади", тобто вивчене в минулому. Учитель і школярі приступали до спільної трапези. Оскільки учні в різний час завершували вивчення азбуки, часослова, псалтиря, такі обіди траплялися не так уже й рідко..

3 –ій період розвитку української культури

Закінчивши їжу, учні виносили горня на подвір'я і розбивали його.

Етнограф та історик **М.Сумцов**, котрий досліджував виникнення цього звичаю, писав, що цей звичай є відгуком далеких часів, коли східні слов'яни приносили кашу богам землеробства.

Горшками після жертвоприношення не користувалися, бо вважали смертних людей недостойними брати до вжитку священний посуд...

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура

КИЇВСЬКА БРАТСЬКА ШКОЛА

Київську братську школу створили 1615 р. за зразком статуту Львівської. Восени 1631 р. виникла Лаврська школа, заснована П.Могилою. Тут на вищому рівні вивчали:

*граматику,
риторику,
діалектику,
геометрію,
музику,
астрономію, історію.*

У 1632 р. внаслідок об'єднання з Лаврською школою утворилася Києво-Могилянська колегія (пізніше – академія).

Парафіяльні школи

Під впливом братств виникають також парафіяльні школи - вони створювались при церквах і монастирях.

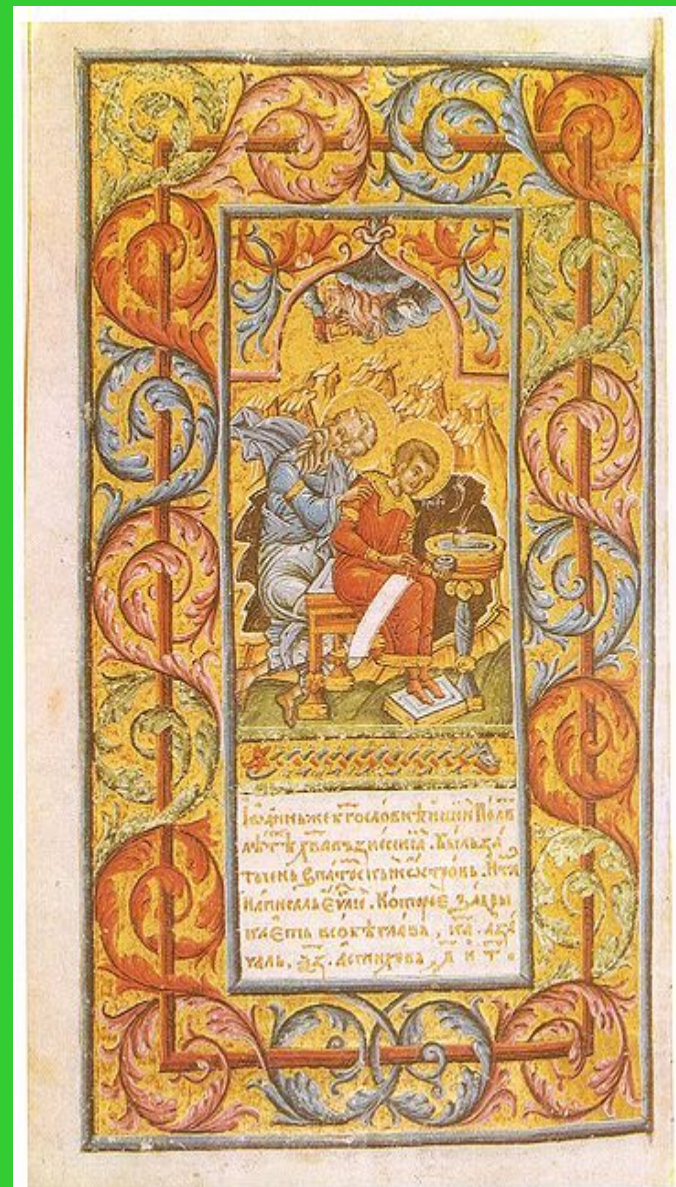
Все це сприяло поширенню освіти серед широких верств населення. Іноземний хроніст Павло Алепський писав у зв'язку з цим: "У країні козаків усі діти вміють читати, навіть сироти".

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура: Пересопницьке євангеліє

Пересопницьке євангеліє — визначна рукописна пам'ятка староукраїнської мови та мистецтва XVI ст. Один із перших українських перекладів канонічного тексту четвероєвангелія.

Замовниками та меценатами виступали волинські князі: Анастасія Юріївна Заславська-Гольшанська, її зять і дочка — князі Іван Федорович та Євдокія Чарторийські.

3 – ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура: Пересопницьке євангеліє

Творилася книга майже п'ять років зі значною, не з'ясованою досі перервою: розпочато у серпні 1556 у Заславському монастирі при церкві Святої Трійці, де цього ж року написано Євангеліє від Матвія, а завершено переклад усіх інших Євангелій з додатком Післямови і Місяцеслова 1561 р., а саме 29 серпня, в Пересопницькому монастирі. Писцями були Михайло Василієвич, син протопопа Сяніцького та чернець Григорій, архімандрит Пересопницького монастиря. На підготовку такої кількості тонких і цупких пергаментних листків розміром 380 x 240 мм (їх у рукописі 482) пішло ціле стадо молоденьких ягнят, козенят і телят зі шкіри яких за спеціальним рецептом виготовлено пергамент.

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура: Песóпницьке євангеліє

Символіка Євангелія

Починаючи з 1991 року, стало традицією під час присяги Президента на вірність народові України поряд з Конституцією та Актом проголошення незалежності України класти Пересопницьке Євангеліє як найдорожчу духовну святиню.

https://www.youtube.com/watch?v=KkVn_1hX-tS

Полемічна література

Полемічна література (від грецьк. *πολεμικός* — войовничий) — підбірка текстів різних авторів, у яких обговорюються проблемні питання релігійної дискусії між католицькою та православною церквами з метою їх об'єднання.

Відомі полемісти: *Г. Смотрицький, Христофор Філалета, Іван Вишенський, Стефан Зизанія, Михайло Смотрицький, Захарій Копистенський, Станіслав Оріховський.*

Письменники-полемісти виступали проти втручання польського уряду у справи православної української церкви, викривали його політику за принципом «чим гірше, тим краще»

Станіслав Оріховський

**С.Оріховського
вважали
неперевершеним
оратором і прозвали
українським
Демосфеном і
сучасним Цицероном.
Особливо
прославився він
своїми промовами
проти турецько-
татарської агресії.**

Станіслав Оріховськиці «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу» : «ПРО КОРОЛЯ»

«... Передусім знай, що не всяка людина здатна бути при владі, а лише така, що за природою своєю прагне до правди і справедливості. Але й цього недостатньо. Треба, щоб прагнула вона до науки, яка саму людину зробить і правдивою, і справедливою. Так само й природні здібності, хоч би якими були високими, **але якщо людина знехтує наукою, нічого не зробить гідного похвали. Але чому не треба слухати тих, хто відраджує вивчати мистецтва, без яких життя є варварським і нікчемним? (Це стосується всякого правління, а найбільше світської влади). А тому, що ніхто не зробить нічого корисного навіть у найнезначнішому мистецтві, якщо не буде вчитися.**

Найважче у світі керувати державою. Та що корисного й гідного короля зробиш для людей, якщо не будеш учитися? Яким чином стануть твої громадяни справедливими, чесними, сумирними, якщо ніколи не пізнають принципів справедливості, чесності й миру? А вони ж, повір, не приходять лише туди, де сміх та жарти, їх знаходять де-інде. Там, де твій найсвятіший батько черпав, коли ще хлопцем був, -- у вченого і святого лицаря Длугоша. І не раніше перестав учитися, як навчився стримувати свої бажання, -- немов коня вуздечкою....»

Замкова культура України.

Замки України 14-16 ст.

Замки України — одні з найцікавіших пам'яток історії фортифікаційної культури України. За даними історика Сергія Трубчанінова, в Україні було понад 5000 пам'яток фортифікації, проте від більшості з них сьогодні немає й сліду.

Замки України 14-16 ст.

- З давніх пір замки мали дві головні функції:
- захисну (оборонну)
- житлову (згодом — представницьку, репрезентативну).
- На ранньому етапі замкового будівництва переважала захисна (оборонна) функція. До цього типу в Українських землях належать:
- Аккерманська (Білгород-Дністровська) фортеця
- Кам'янець-Подільська фортеця
- Невицький замок
- Генуезька фортеця
- Одеський замок
- Барський замок

Аккерманська фортеця («аккерман» в перекл. з турец. – білий камінь)
(Білгород-Дністровська фортеця) — історико-архітектурна
пам'ятка 13-15 ст. н. е.

https://www.youtube.com/watch?v=tQcxPQwF_zI

Знаходиться в м. Білгород-Дністровський Одеської області.

Кам'янець-Подільська фортеця

Фортеця збудована в місті Кам'янець-подільський. Колишня столиця Подільського воєводства 14-18 ст. Від заснування міста замок стає першорядною фортецею русько-литовської держави, а потім польської, коли в 15 ст. західне Поділля відійшло до Польщі. Особливого значення набула Кам'янецька фортеця, коли збільшилися напади татар та турок на Україну.

<https://www.youtube.com/watch?v=IP-EAEKZN2g>

Генуезька фортеця — фортеця в місті Судак (Крим, Україна) побудована генуезцями з 1371 по 1460 рік.

У 1475 році на побережжя біля фортеці висадились війська турецького султана. Оскільки вони розуміли, що фортеця неприступна, вони вдалися до хитрощів. За допомогою катапульт вони закидали через стіни фортеці трупи замасковані під померлих від чуми. Ніхто не наслідювався їх прибирати і в місті почалася паніка. Консул з найманим військом утік морем, а мешканці фортеці вирішили здатися на милість завойовників і відкрили ворота. Того ж дня все населення міста-фортеці було вирізане. Після падіння фортеці Судак і частина Криму ввійшли до складу Оттоманської Порти і керувались турецьким намісником султана.

Після приєднання Криму до Росії тут був розквартирований Кирилівський полк і за наказом Потьомкіна побудовані дві казарми (7, 27), руїни яких збереглися.

<https://www.youtube.com/watch?v=SN8mgCmjJ0c>

Хотинська фортеця

Хотинська фортеця — фортеця 13 — 18 століття у місті Хотин, що у Чернівецькій області, Україна. Сьогодні на території фортеці розташований Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця». Одне з семи чудес України.

Хотинська фортеця веде свій початок від Хотинського форту, що був створений у 10 столітті князем Володимиром Святославичем як одне із порубіжних укріплень південного заходу Русі, у зв'язку з приєднанням до неї буковинських земель. Форт, який згодом було перебудовано у фортецю, знаходився на важливих транспортних шляхах, що з'єднували Київ із Пониззям, пізнішим Поділлям, і Придунав'ям.

Укріплення було споруджено на кам'янистому мисі, утвореному високим правим берегом Дністра і долиною впадаючої дрібної притоки. На початку воно являло собою замкнений земляний вал з дерев'яними стінами і оборонними спорудами. Завданням форту було оборона поселення Хотин і переправи через річку. Перша кам'яна фортеця була невеликою. Вона була розташована на самому мисі, там де сьогодні стоїть північна башта, і простягалася на південь до теперішнього комендантського палацу. Впродовж століть ця фортеця була таким собі «Феніксом», її неодноразово піддавали реконструкції та розширенню, вона потерпала і зазнавала руйнації від рук завойовників і знов відбудовувалася.

https://www.youtube.com/watch?v=7w_2B_duZH0

Що поєднує Велику Китайську стіну з українськими ЗМІЄВИМИ ВАЛАМИ?

Змієві вали — грандіозні земляні укріплення (насипи висотою 6–8 м і шириною 14–16 м), залишки яких розташовані майже по всій лісостеповій та степовій території України. Загальна довжина близько **2 000** км (для порівняння — Великий китайський мур — **6 259** км). Більша частина Змієвих валів розорена. Руйнування триває і в наш час. Більшість дослідників вважає, що високі насипи великої довжини виконували роль суцільних загороджень і були ефективними засобами захисту осілого землеробного населення лісостепу, його господарства та жилих поселень від легкої кінноти степових кочовиків, зводячи нанівець їхню головну перевагу — швидкість просування та раптовість нападу.

Відповідь на це питання шукають в цьому фільмі:

<https://www.facebook.com/photo.php?v=241150722699426>

Змієві Вали...

Що поєднує Велику Китайську стіну з українськими ЗМІЄВИМИ ВАЛАМИ?

Змієві вали — грандіозні земляні укріплення (насипи висотою 6–8 м і шириною 14–16 м), залишки яких розташовані майже по всій лісостеповій та степовій території України. Загальна довжина близько **2 000** км (для порівняння — Великий китайський мур — **6 259** км). Більша частина Змієвих валів розорена. Руйнування триває і в наш час.

Більшість дослідників вважає, що високі насипи великої довжини виконували роль суцільних загороджень і були ефективними засобами захисту осілого землеробного населення лісостепу, його господарства та жилих поселень від легкої кінноти степових кочовиків, зводячи нанівець їхню головну перевагу — швидкість просування та раптовість нападу.

Відповідь на це питання шукають в цьому фільмі:

<https://www.facebook.com/photo.php?v=241150722699426>

Завдання на семінар

/3-ій період розвитку культури/. Підготувати відповіді на

питання:

- Яка роль братств у національному відродженні України.
- З яких причин у XIV - XV ст. випускники шкіл України здобували освіту в європейських університетах? Пригадайте українських вчених, їх діяльність на теренах європейських культур.
- У чому полягає вплив виникнення друкарської справи в Україні на розвиток освіти, українського письменства та культури в цілому?

Завдання для самостійної роботи:

- У чому полягає вплив виникнення друкарської справи в Україні на розвиток освіти, українського письменства та культури в цілому?
- Яке значення мала Острозька школа для української культури?

Теми для індивідуальних доповідей /підготувати в письмовій формі на окремих листках/:

1. *Таємниці і легенди української фортеці (на прикладі однієї із самостійно вибраних споруд)*
2. *Особливості образотворчого мистецтва 3-го періоду розвитку української культури (розглянути, звертаючись до конкретних зразків культури та їх авторів)*
3. *Особливості музичного мистецтва 3-го періоду розвитку української культури (розглянути, звертаючись до конкретних зразків культури та їх авторів)*
4. *Література і поезія 3-го періоду розвитку української культури (розглянути, звертаючись до конкретних літературних зразків та їх авторів)*

4 –ий період розвитку української культури

Охоплює козацько-гетьманську добу – 16-18 ст.

Для нього характерне:

- успадкування традицій Київської Русі, розвиток державотворення (становлення козацької держави!)
- створення Пилипом Орликом першої демократичної Конституції
- наприкінці цього періоду поглибилося розколення українських земель (Україну намагались розділити між річчю Посполитою і Московією), закриття Києво-Могилянської академії.
- 1720 – указ царя Петра 1-го про заборону друкувати світські книги українською мовою
- 1804 - указ царя Олександра 1-го про заборону навчання українською мовою

4 –ий період розвитку української культури

Подорож у Ренесанс

Ренесанс (відродження) в Європі – час сподівань на близький земний рай, на життя без страждань, наповнене насолодою і душевним спокоєм.

*Учені тієї доби – **гуманісти** (від слова *humanitas* – освіта, а не від гуманності) вичитали про таке у давньогрецького філософа Платона.*

Україну, яка входила до складу Речі Посполитої, було втягнуто в гуманістичний рух:

- *молодь часто-густо вчилася у західних університетах;*
- *до Львова вчащали вчені з Італії і Німеччини;*
- *українець Юрій Дрогобицький вчив у Кракові астрономії молодого Коперника.*
- *В Кракові писав латиною знамениті на всю Європу антитурецькі філіппіки Станіслав Оріховський (Русин). Своїм італійським друзям він повідомляв: «Моя Русь лагідна, спокійна, врожайна. Виявляє великий потяг до літератури грецької і латинської».*

4 –ий період розвитку української

культури

Ідеал гуманістів –
людина сильна, як
Геракл, і розумна, як
Платон.

Саме такими рисами
художники Ренесансу
наділяють
«новоявлених Гераклів»
- монархів, магнатів,
купців, тобто тих
меценатів, які
фінансували культуру
Ренесансу

4 –ий період розвитку української культури

Українське бароко

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В ЕПОХУ БАРОКО

- У 1648-1654 рр. в Україні під проводом Богдана Хмельницького відбулася визвольна війна проти польського поневолення
- У другій половині 17-го століття – **сформувалася козацька держава – Військо Запорізьке**. Народні маси здобули волю і громадянські права. Хоча ні за Хмельницького, ні пізніше не сталося об'єднання всіх українських земель і не було здобуто повної самостійності.
- **Іntenсивно формувалися капіталістичні відносини**, які наклали відбиток і на духовне життя українського народу і його культуру. Суспільно-політичне життя України вимагало освічених людей, розвитку шкіл, бібліотек, культурних зв'язків з іншими країнами

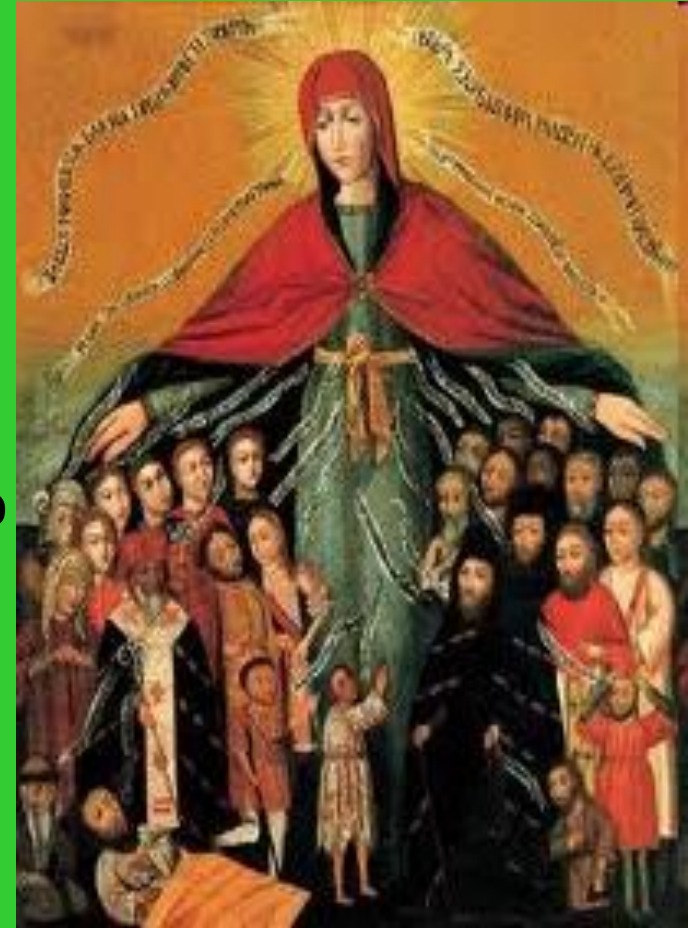
Конституція Пилипа Орлика

Це перша
європейська
конституція в
сучасному розумінні.
Шістнадцять статей
документу визначали
засади української
державності,
принципи поділу
влади, право
приватної власності
та її захист, права
окремих категорій
населення України.

БАРОКОВІ ІКОНИ В РОКИ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ПІД ПРОВОДОМ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Архидиякон із Сирії **Павло Алепський**, який відвідував Україну в тяжкий і трагічний період війни з королівською Польщею, звертає увагу на характер і суспільну значущість для українського народу **творів духовно-естетичного спрямування**, а саме ікон та іконостасів. Щойно війна закінчилася й до свідомості народу почала доходити жорстока правда, що на січневій Переяславській раді 1654 року козацька верхівка приєднала країну та її людей не до «православного царя», а кинула їх з вогню в полум'я – тоді в ікономалюванні якимось раптово, спонтанно **виникає тема захисту України у вигляді так званих**

Тема Богородиці Покрови була відома в Україні ще із Середньовіччя, але вона ніколи не посідала домінуючого місця ні в іконостасах, ні в системі храмових ікон взагалі. Павло Алепський, особливо чутливий до краси Богородичних ікон, ніде не згадав і не описав ікон Покрови. Минуло кілька років війни, і вся Україна вкрилася мережею Покровських соборів і церков, і кожна мала свою храмову козацьку ікону Покрови. Зазначимо, що подібне спостерігалось і раніше.

БАРОКОВІ ІКОНИ В РОКИ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ПІД ПРОВОДОМ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Зокрема, перед нашествям монголо-татар у **XIII** ст., коли почався **інтенсивний розвиток іконопису, зокрема, із зображенням Юрія Змієборця й архістратиґа Михаїла,** що мали також захисну тематику, проте дещо іншого характеру, ніж ікони Покрови. Твори естетичної культури XIII ст. навіювали думки та піднесені почуття про доблесть, воїнську всесильність і неминучість перемоги над азійськими загарбниками.

Боротися проти трьох сильніших за себе важко, тому не випадково, що в Україні постійно жила велика надія на Божу допомогу. Ікона Покрови є чудовою зображальною молитвою до Богородиці, а через неї - до самого Бога, про захист

Покрова відома і в інших країнах православної віри, однак лише в Україні вона стала національною святинею.

Ікона Покрови - особлює світ неба й середовище святості вона постає у величі, русі, масштабності й досконалій красі...

4 –ий період розвитку української культури

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

Просвітництво формувалось як ідеологія становлення капіталізму і було спрямоване проти феодальних відносин. Встановлення нового суспільного ладу пов'язувалося із проведенням реформ, зокрема в галузі освіти, розкріпаченням людини.

Освіта – це один із чинників розкріпачення особистості.

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ЯК ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Києво-Могилянська колегія, згодом академія, була заснована в 1632 році завдяки об'єднанню шкіл Київського братства і гімназії, відкритої при Києво-Печерській Лаврі.

Засновник академії Петро Могила (1597-1647).

Меценатка Гальшка-Толовичівна пожертвувала свої землі під будови Академії.

Надалі Києво-Могилянська академія була під патронажем гетьмана Каношевича–Сагайдачного і всіх наступних гетьманів і всього війська запорізького. Її активна діяльність припадає на козацьку добу.

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ЯК ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

В академії навчалися представники багатьох національностей: українці, росіяни, поляки, німці та ін.

Тут був започаткований перший в Україні театр!

Проіснувала Києво-Могилянська академія понад 200 років і була закрита за наказом російського царя в 1817.

В період незалежності України в 1991 р. була відновлена діяльність Києво-Могилянської академії.

Різнобічна освіта досягалася вивченням багатьох мов.

В академії крім мов викладалася арифметика, геометрія і музика.

Потім вивчали:

Поетику – один рік

Риторичку – один рік

Філософію – два роки

У боротьбі з католицизмом важливою ідейною зброєю вважалося богослов'я, воно вивчалася чотири роки.

У діяльності Києво-Могилянської філософської школи виділяють два етапи:

- 1) Від часів заснування і до кінця 17-го ст. – характеризується початком розмежуванням філософії і теології**, усвідомленням самостійної цінності природи людини і необхідності пізнання її законів. Філософи цього часу спираються здебільшого на античну спадщину, твори представників патристики, схоластики та ідеї діячів доби Відродження.
- 2) Охоплює першу половину 18-го ст. – характеризується зародженням модерної європейської філософії. Поглиблюється критика авторитаризму і догматизму.**

Видатними професорами-філософами Києво-Могилянської академії в різні роки її існування були: **С.Яворський, Т. Прокопович, Г.Кониський, М.Козачинський, С.Кулябка, С.Калиновський, І.Гізель, Г. Щербацький, Л. Баранович, І.Галятовський і ін.**

З поміж інших, визначний внесок в розвиток філософських ідей внесли: **П. Могила, Ф. Прокопович, Г. Кониський та ін.**

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА

Народився на Полтавщині у козацько-селянській родині.

Був вихованцем Києво-Могилянської академії, навчався там біля 10 років, навчання тричі переривалось.

З 1769 року мислитель відмовляється від будь-яких офіційних посад, обравши долю мандрівного філософа-просвітника.

Найважливішою з усіх наук Скорода вважав науку про людину та її щастя.

Роздуми філософа були навколо таких понять, як: віра, щастя, смерть. та ін.

Григор. С. С.

“Жизнь наша – есть путешествие...”

Видатні письменники українського бароко :

/Лазар Баранович , Іван Величковський. Семен Климівський, Григорій Сковорода ін/

Наука і культура розвивалася під впливом ідей Відродження. Почав формуватися й стверджуватися в європейській культурі стиль, який названо «бароко». Походить з італійської мови, означає «дивний, химерний». В українській літературі він характеризує такі жанри:

- вертепна драма,
- бурлескні вірші,
- послання,
- трактати,
- проповіді.

Серед українського бароко можна виділити найвидатніших письменників і давньої літератури і нової.

Вертеп. Вертепна драма

Вертеп — старовинний пересувний український театр, де ставили релігійні і світські (переважно жартівливі та іронічні) п'єси відтворена стайня з народженням Христа. Український вертепний театр — самобутнє явище у розвитку нашої театральної культури

<https://www.youtube.com/watch?v=p54kaxBqYuc>

Український вертеп

Бурлескна творчість

Бурл'еск — (фр. *burlesque*, італ. *burla* — жарт)

Наприклад: різдвяні та великодні пісні, де поєднувалось високе побожне і низьке сміхотворне, пародії та травестії спудеїв, переповнені жарту, іронії.

Подільський мандрівний дяк Петро Попович-Гученський:

*...Адам задумавсь, ліг в куточку,
Прийшов Господь, його збудив,
Та й каже: «Де ти дів сорочку?»
«Я, тату, вчора загубив!» –
«Неправду кажеш ти, небоже!
Я знаю, де вже ви були!» –
«Прости мені і Єві, Боже,
Бо ми сорочку пропили...»*

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ

Послання Івана Вишенського змальовують правдиві картини життя українського народу, викривають і засуджують зрадників, гнобителів — українське панство і вище духовенство. Іван Вишенський був першим, хто заговорив так правдиво про життя нашого народу в Речі Посполитій.

З цього приводу І. Франко писав: **«Особливо принаджує нас свіжість його краси, безпосередність виразу і чуття, пластика картин, одним словом, усе те, що в писаних творах є виразом сильної, високо симпатичної індивідуальності автора»**. Барокові прийоми виявляються і в полемічних творах Мелетія Смотрицького. Він виступав проти антигуманних порядків у громадянському та церковному житті України, основною причиною яких був Ватикан.

Вірші Григорія Сковороди

Мислитель, поет, філософ виступив новатором у віршуванні, система якого була близькою до народних пісень. Його поезія виражала думки і настрої народних мас, бо засобами гострої сатири він викриває представників панівного класу, консервативну шкільну систему, розбещене життя окремих прошарків населення

Всякому городу нрав і права,
Всяка імієт свой ум голова,
Всякому серцю своя єсть любов,
Всякому горлу свой єсть вкус каков.
А мні одна тільки в світі дума,
А мні одно тільки не йдет с ума.

Петр для чинов угли панскії трет,
Федька купец при аршині все лжет.
Тот строїт дом свой на новий манір,
Тот все в процентах: пожалуй, повір!
А мні одна тільки в світі дума,
А мні одно тільки не йдет с ума.

Тот непрестанно стягаєт ґрунта,
Сей іностранни заводит скота.
Ті форміруют на ловлю собак,
Сих шумить дом од гостей, как кабак,
А мні одна тільки в світі дума,
А мні одно тільки не йдет с ума.
Ти не щадиш і царських волосов,
Ти не глядиш, гді мужик, а гді цар —
Все жереш так, как солому пожар.
Кто ж не се джест, астриня, астриня?

Строїт на свой тон юриста права,
С диспут студента тріщить голова,
Тих безпокоїт Венерин амур,
Всякому голову мучит свой дур.
А мні одна тільки в світі дума,
Как би умерти мні не без ума.

Тот панегірик сплітаєт со лжей,
Лікар в подряд ставит мертвих людей,
Сей образи жирових четет тузов,
Степка біжит, как на свадьбу, в позов.
Смерте страшна! замашная косо!

«Щастя» за вченням Сковороди

Категорія **«ЩАСТЯ»** складається **на основі об'єднання любові і віри** у процесі пізнання людиною самої себе. Щастя знаходиться в нас самих, осягаючи себе ми знаходимо мир і спокій.
“Щастя легко досягається, якщо людина йде шляхом любові та віри”

Всі створені для щастя, але не всі його отримують...

Ті, хто задовольняються багатством, почеснями, владою та іншими атрибутами земного існування, роблять величезну помилку. Вони отримують не щастя, а привид, який у кінцевому рахунку перетворюється на прах. Сковорода вказує, що здібності людині дає Бог, а царство Боже всередині людини.

“Прислухаючись до свого внутрішнього голосу, людина має обирати собі заняття не лише не шкідливе для суспільства, а й таке, що приносить їй внутрішнє задоволення і душевний спокій” Всі заняття добрі лише тоді, коли вони виконуються у відповідності з внутрішньою схильністю (Вчення Сковороди про «СРОДНУ ПРАЦЮ»).

Життя людини має бути радісним, і зробити його таким може тільки сама людина. Щастя є простим за змістом і за формою. І, виходячи з такого розуміння щастя, Сковорода проповідує простоту життя, бідність (але це не є аскетизм, а розумна достатність), а задоволеність, яка випливає із спілкування людини з природою. Сам філософ вів також дуже скромне життя.

Сковорода закликав почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру і любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини.

Любов та Віра дають змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного «Я».

«Крізь любов та віру людина пізнає себе» - каже Сковорода.

«Пізнай себе» - вперше з'являється у філософії Сократа, проте, Сковорода зі свого боку каже про необхідність **пізнання природи людини у виявах Віри, Надії, Любові.**

Протилежними цим поняттям є поняття суму, туги, нудьги, які роблять душу розслабленою, позбавляють її здоров'я. Тому Сковорода наполягає на тому, що запорука **здоров'я душі – це радість і кураж.**

ЦИТАТИ З ПРАЦЬ ФІЛОСОФА

- *О, Отче мой! Трудно вырвать сердце из клейкой стихийности мира!*
- *Мир ловил меня, но не поймал (надпись на могиле).*
- *Благословен Господь, сделавший всё трудное ненужным и всё нужное — нетрудным!*
- *Бог создал мир так, что все, что нужно, не очень сложно, а все, что сложно — не очень нужно.*
- *Той ближче усіх до неба, кому нічого не треба.*
- *Добрый ум делает легким любой образ жизни.*
- *Бери вершину и будешь иметь середину.*
- *Тот враг самый опасный, который притворяется твоим другом.*
- *Говорить правду легко и просто*

ВЧЕННЯ СКОВОРОДИ ПРО ЛЮДИНУ ЯК МІКРОКОСМ

Людина за Сковородою – це м і к р о к о с м, який містить у собі два начала – тлінне й нетлінне, які поєднуються. Дух стоїть над тлінним.

Плоть не має істинного значення для людини. Не роблячи спроби вийти за межі плоті людина губить свою схожість до образу та Божої подібності, і в кінцевому рахунку перетворюється в прах.

Сковорода вважає, що наше зовнішнє тіло саме по собі не працює, воно перебуває у рабстві нашої думки. Плоть іде слідом за всіма рухами мислі. Мисль, думка – це головна точка, тому її філософ часто називає СЕРЦЕМ.

Григорій Сковорода

*Духовна людина, яка
плекає у своїй душі
істину, формує
внутрішню
нескінченну
особистість, яка
здатна зливатися з
Богом відпочивати
на “холмах вєчнаго”*

Традиційна культура. Українське народне вбрання

Традиційна культура

Українське народне вбрання

Основні елементи українського народного одягу мають давньослов'янське походження і беруть свої витоки з культури Київської Русі. Одяг українців залежав від місця проживання та матеріального становища населення. За місцевістю можна вирізнити і особливості одягу певних регіонів України, таких як: Волинь, Поділля, Полісся, Покуття, Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина, Слобожанщина, Полтавщина та власне Подніпрянська Україна.

Одяг поділявся на святковий і буденний, зимовий і літній. Сукно для одягу було дорогим, полотно робили в домашніх умовах.

З різновидами українського народного костюму, деталями його виготовлення, вдягання тощо, можна ознайомитися, завітавши до Національного центру народної культури ім. Івана Гончара, м. Київ.

"Тільки малоросіянки та парижанки вміють вдягатися зі смаком ! Ви не повірите, як чарівно вбираються дівчата, парубки теж ладно: ... це дійсно народний, зручний і граціозний костюм, дарма що здоровенні чоботи. А які дукати, моніста !!! Головні пов'язки, квіти !! А які лиця !!! А яка мова !!! Просто краса, краса і краса !!!" »

— Ілля Репін

Вбрання Північної Київщини

Жіночий костюм з цього регіону складався з таких елементів: сорочка вишита додільна (довга, додолю), плахта-станок (до стану) ткани, запаска-попередниця ткани, пояс тканий, керсетка, оздоблена вишивкою.

Головний убір – хустка тернова, вив'язана на очіпку. Прикраси – намисто, дукач. Взуття – сап'янці (черевички).

Майстер-класи з українського традиційного вбрання

http://gazeta.ua/articles/history/_v-merezhu-viklali-unikalni-majsterklasi-z-ukrayinskogo-tradicijnogo-vbrannya/588238?fb_action_ids=10204136377662926&fb_action_types=og.likes

(НЦНК Музей Івана Гончара, м. Київ)

Домашнє завдання на семінар:

- Опрацювати конспект лекцій. Підготуватись до написання модульної контрольної роботи за матеріалами всіх попередніх лекцій.
- Опрацювати літературу: *Історія української культури. Навчальний посібник / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерковський.- К.: Знання, 2013* Сторінки: 49-58;
- підготувати відповіді на запитання для самоконтролю на стор. 57-58.
- Док. фільми по темі, що рекомендовано для перегляду:
- 1. Українське золоте бароко.
- [://www.youtube.com/watch?v=dtURmK5sjIE](http://www.youtube.com/watch?v=dtURmK5sjIE)
- 2. Музичне мистецтво. Козацькі думи та пісні.
- <https://www.youtube.com/watch?v=WaK1Ct2WR6s&list=PLWzfUTTQyydPVuO4cSoN0RmmGK7BY-K8w>
- <https://www.youtube.com/watch?v=aRPdGvo7epA&list=PLWzfUTTQyydPVuO4cSoN0RmmGK7BY-K8w>
- <https://www.youtube.com/watch?v=RD4GM6H-xrs&list=PLWzfUTTQyydPVuO4cSoN0RmmGK7BY-K8w&index=5>
- Підготувати кожному студенту доповідь - розповідь на одну з тем:
- 1. Особливості барокового образотворчого мистецтва в Україні на прикладі конкретних зразків культури, і їх авторів.
- 2. Легенда про козака Мамаю.
- 3. Хто такі козаки-характерники? Описати постать одного з них, звернувшись до давніх культурно-історичних, народних джерел.
- 4. Література / поезія / українського бароко, її естетичні, сюжетні особливості: розглянути на прикладі конкретних поетичних творів і їх авторів /Лазар Баранович , Іван Величковський. Семен Климовський, Григорій Сковорода ін/
- 5. Іван Мазепа: життєва доля гетьмана і його особистий внесок в розбудову культури України та зв'язків з Європою.
- 6. Вплив професури Києво-Могилянської академії на розвиток освіти, науки і культури в Україні 17-18 ст. (розглянути на конкретних прикладах).
- 7. Архітектура періоду українського бароко.
- 8. Скульптура періоду українського бароко.
- 9. Г.Сковорода: життя, як філософія
- 10. Підготувати розповідь з елементами презентації до теми : українське народне вбрання моєї Батьківщини .
- 11. Символічний світ українських вишиванок, рушників.
- Вільна тема. Підготувати розповідь / реферат/ про одного з діячів культури розглянутого історичного періоду /на особистий вибір/.

5 –ий період розвитку української культури

Охоплює період від зруйнування Гетьманщини (за наказом цариці Катерини) – і до початку 20-го ст.

Цей період характеризується:

- *розвитком національної літератури, філософії, драматургії, музики, образотворчого мистецтва, фольклору і ін., завдяки яким Україна вийшла на світову арену, стала суб'єктом міжнародної історії.*
- *Видатні культурні діячі цього періоду: Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, М. Грушевський і багато інших особистостей.*

При цьому:

1862 - заборона Олександром II-гим українських приватних недільних шкіл

1876 рік – Ємський указ Олександра II-го про заборону не лише друку, а й театральних вистав, концертів українською мовою і ін.

5 –ий період розвитку української культури

Початок 19-го століття у житті України позначений суттєвими змінами. На зміну полонізації прийшла русифікація.

«Була Польща, була Польща, а стала Росія, не заступить син за батька, а батько за сина» - співалося у піснях тих часів.

Стосовно розвитку філософської думки в Україні того періоду – відношення було до неї неоднозначне: декілька разів викладання філософії в університетах заборонялось. Філософів часто запрошували з інших країн.

РОМАНТИЗМ

Вагомий вплив на духовну культуру України цього періоду справили ідеї німецького романтизму.

Романтизм сприяв пробудженню національної свідомості українського народу, був співзвучним з прагненням національного відродження України.

Романтизм – ідейно-художній напрямок у літературі, філософії, мистецтві, загалом – гуманітарних науках європейських країн у кінці 18 – на початку 19-го ст. У романтизмі поєднувалися ідеалізація минулого і заклики до оовлення суспільного життя.

Для романтизму характерна:

- *Мрійливість*
- *Героїка*
- *Ідеалізація дійсності*
- *Суб'єктивізм, відірваність від життя*

Картина в стилі романтизму. Автор Делакруа: «Свобода, яка веде народ».

РОМАНТИЗМ

До романтичного світогляду прийшли і відомі діячі української культури:

Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко – які склали основу таємної організації

Кирило-Мефодіївське товариство, яке було засноване в 1846 році.

Програмні положення братства були викладені у «Книзі буття українського народу» і «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія», основним автором яких був Микола Костомаров, та у «Записці», написаній Василем Білозерським. В основу документів лягли ідеї українського національного відродження і панславізму.

РОМАНТИЗМ

Головні завдання, які ставило перед собою Кирило-Мефодіївське братство:

- *Побудова майбутнього суспільства на засадах християнської моралі, шляхом здійснення реформ;*
- *створення демократичної федерації слов'янських народів, очолюваної Україною, на принципах рівності і суверенності;*
- *знищення царизму і скасування кріпосного права і станів;*
- *встановлення демократичних прав і свобод для громадян;*
- *зрівняння у правах всіх слов'янських народів щодо їх національної мови, культури і освіти.*

Шляхи проведення їх у життя бачили різні:

ліберально-поміркований реформізм (Микола Костомаров, Василь Білозерський, Пантелеймон Куліш)

революційні методи боротьби (Тарас Шевченко, Микола Гулак, Георгій Андрузький).

Громадсько-політична діяльність Кирило-Мефодіївського братства

- поширення ідеї братства через розповсюдження його програмних документів, прокламацій («До братів-українців», «До братів-великоросів і поляків»), творів Тараса Шевченка;
- наукова праця і виступи з лекціями в навчальних закладах Києва, в яких проповідували свої погляди;
- піклування про розвиток народної освіти, збирання коштів на відкриття народних шкіл, написання і видання нових книг (зокрема, Пантелеймон Куліш підготував перший підручник з історії України «Повість про український народ», виданий 1846 року, та ін.).

Костомаров Микола Іванович

Із книги М. Костомарова «**Буття українського народу**»:

«...Але було два лиха у слов'ян: одно — незгода між собою, а друге те, що вони, як менші брати, усе переймали од старіших; чи до діла, чи не до діла, не бачучи того, що у їх своє було краще, ніж братівське...»

« І поприймали слов'яне од німців королів і князів, і бояр, і панів, а преж того королі були в їх вибрані урядники і не чванились перед народом, а обідали с самим простим чоловіком за рівню, і самі землю орали, а то вже у їх стала і пиха, і помпа, і гвардія, і двор..».

A handwritten signature in cursive script, likely reading 'Микола Костомаров', written in dark ink on a white background.

Із книги М. Костомарова «**Буття українського народу**»:

«...І одбилась Україна од Московщини, і не знала, бідна, куди прихилить голову.

...Бо вона любила і поляків, і москалів як братів своїх і не хотіла з ними розбрататися, вона хотіла, щоб всі жили вкупі, поєднавшись як один народ слов'янський с другим народом слов'янським, а ті два с третім, і було б три Речі Посполиті в однім союзі нерозділимо і несмісимо по образу Тройци Божой нероздільной і несмісимою, як колись поєднаються між собою усі народи слов'янські...»

«...Але сього не второпали ні ляхи, ні москалі. І бачуть ляцькі пани і московський цар, що нічого не зробить з Україною, і сказали поміж собою: не буде України ні тобі, ні мені, роздеремо її по половині, як Дніпр її розполовинив, лівий бік буде московському царю на поживу, а правий бік — польським панам на поталу...»

Із книги М. Костомарова «**Буття українського народу**»:

«...І покарав Господь слов'янське племено гірше, ніж другі племена, бо сам Господь сказав: кому дано більше, з того більше і зищеться. І попадали слов'яне в неволю до чужих; чехи і полабці—до німців, серби і болгари — до греков і до турок, москалі — до татар.

І здавалось, от загине племено слов'янське, бо ті слов'яне, що жили около Лаби і Помор'я Балтицького, ті пропали, так що і сліду їх не осталось...»

«...І Слов'янщина хоч терпіла і терпить неволю, та не сама її сотворила, бо і цар, і панство не слов'янським духом сотворено, а німецьким або татарським. І тепер в Росії хоч і є деспот цар, одначе він не слов'янин, а німець, тим і урядники у його німці; оттого і пани хоч і єсть в Росії, та вони швидко перевертуться або в німця, або в француза, а істий слов'янин не любить ні царя, ні пана, а любить і пам'ятує одного бога Ісуса Христа, царя над небом і землею. Так воно було прежде, так і

Із книги М. Костомарова «Буття українського народу**»:**

«І встане Україна з своєї могили, і знову озоветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і встане Слов'янщина, і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні крепака, ні холопа — ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Україні, ні в Чехії, ні у хорутан, ні у сербів, ні у болгар.

Україна буде незалежною від Річі Посполитої і в союзі слов'янським.

Тоді скажуть всі язики, показуючи рукою на те місто, де на карті буде намальована Україна: «От камень, его же не брегоша зиждущий, той бисть во главу».

Драгоманов Михайло Петрович (1841 - 1895)

Публіцист, історик, філософ,
економіст, літературознавець,
фольклорист, громадський
діяч.

*Драгоманов закликав до
об'єднання і створення
союзу всіх прогресивних
східноєвропейського
регіону, але одночасно
застерігав від їх повного
організаційного злиття і
нехтування
особливостей
українського громадсько-*

Драгоманов виступав проти українського регіонального сепаратизму, його політична програма мала загальноукраїнський характер, у ній підкреслювалась єдність всього українського народу від Закарпаття до Кубані.

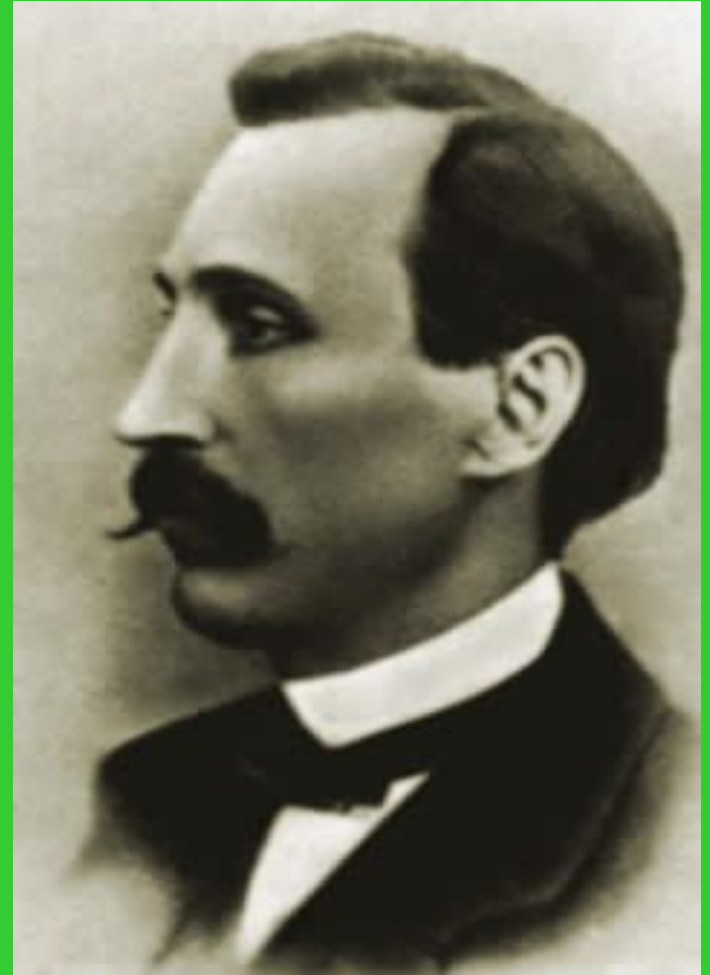
Намагався налагодити тісні контакти і взаєморозуміння всередині українського громадського та культурного життя, хотів подолати «історичну прірву», що пролягла між Галичиною та Наддніпрянською Україною.

Він вважав, що до часу повалення російського самодержавства центром українського національного руху повинна залишатися Галичина, якій необхідно було позбутися надмірної провінційності. Багато уваги приділив вивченню різних аспектів російського, польського, балканського напрямів суспільно-політичного руху.

Розглядав проблему національних меншин на Україні і накреслив перспективи нормалізації українсько-єврейських взаємин.

Пантелеймон Куліш (1819—1897)

Разом із друзями Куліш засуджував кріпосницький деспотичний лад Російської імперії, сповідував ідеали волі, громадянських прав, братерства слов'янських народів і майбутньої федерації, ґрунтованої на демократичних принципах.

Характерне для Куліша *розмежування людини зовнішньої (несправжньої) і внутрішньої (її "серця")*, духовної, істинної, з роками дедалі виразніше розкривалося в його літературній творчості й відображало глибокий вплив київської духовно-філософської школи, особливо ідей Г.Сковороди.

На переконання Куліша, *Бог співіснує в нас і промовляє через наше серце*. Тож треба морально очиститися, щоб створити в собі Храм Божий. При цьому для молодого літератора як для типового представника культури українського романтизму *"серце"*, *"внутрішня людина"* нерозривно пов'язані з *рідною землею і народом*, дух якого розкривається й виражається через творчо обдаровану особистість.

Філософія серця Памфіла Юркевича

Визначний філософ, педагог,
професор Київської
духовної академії,
Московського університету
(1827—1874).

**«Серце і його значення в
духовному житті людини за
вченням слова Божого».**

*Серце в філософії Юркевича —
це скарбник і носій усіх
тілесних сил людини;
центр душевного й
духовного життя людини;
центр усіх пізнавальних дій
душі; центр морального
життя людини, скрижаль,
на якому викарбуваний
природний моральний*

Філософія серця Памфіла Юркевича

Мислення не вичерпує собою всієї повноти духовного життя людини, так само як досконалість мислення ще не визначає всіх досконалостей людського духу. Хто стверджує, що «мислення є вся людина» й сподівається вивести всю багатогранність душевних явищ із мислення, той досягне не більше за того фізіолога, котрий став би з'ясовувати явища слуху (звук, тони і слова) із явищ зору, якими є протяжність, фігура, колір тощо.

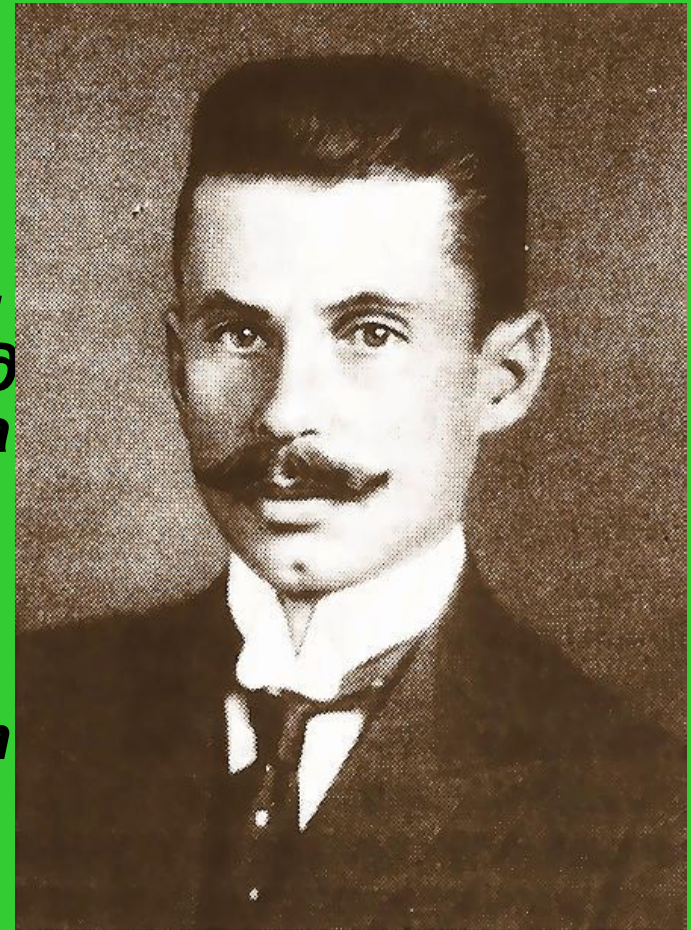
В'ячеслав Липинський

Історик, філософ, публіцист, ідеолог українського консерватизму.
Народився 5 квітня 1882 р.

Один із засновників Українського вільного університету в Празі.

Редагував науково-публіцистичний часопис "Хліборобська Україна", де була надрукована його програмна праця "Листи до братів-хліборобів", названа "державницьким Євангелієм" України. зокрема.

Він зумів своїми ідеями залучити в український рух величезну кількість людей. І це захоплення було саме його ідеями і його книжкою "Листи до братів-хліборобів",

В. Липинський про еліту і державу

Еліта - це активна меншість, яка створює держави та нації.

"Тому для всякої правлячої верстви *vox populi, vox Dei* - "голос народу, голос Божий".

Всяке незадоволення народне єсть ознакою внутрішньої моральної та матеріальної слабости даної правлячої верстви; ознакою того, що вона втратила вже необхідні для проводу та організації або рухові (динамічні), або здержуючі (організуючі) прикмети".

*** Державу Українську може здійснити наша любов до неї, а не зненависть до її ворогів.**

*** Люди звичайно хочуть того, що їм подобається, подобається ж звичайно те, що вимагає найменшої праці.**

*** Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить**

В. Липинський: "Листи до братів-хліборобів"

В "Листах до братів-хліборобів" висловлена думка про необхідність формування укр. політ. нації: "Українцем єсть всякий, хто хоче, щоб Україна перестала бути колонією, щоби з різних її племен повстала Держава Українська..."

Основу нації становить народ, але йому не властиве самоправство. Долю нації визначає "провідна верства" — аристократія, еліта: "Активна меншість, а не пасивна ("українська") більшість держави і нації". Така аристократія має бути створеною для українців, у цьому полягає завдання інтелігенції, як і в єднанні еліти з народом. Інтелігенція повинна раціонально усвідомлювати діючі в суспільстві підсвідомі, стихійні прямуювання. Без цього не може скластися нація, "культурно-національна цілість", якої ще в українців немає.

Іван Франко (1856-1916)

Іван Франко знав і умів читати майже **15-ма мовами** народів світу. **Загальний обсяг його творчості становить понад **100 томів...****

"...ми мусимо навчитися чути себе українцями — не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів"

Світогляд І.Франка яскраво виражено також в його поетичних творах

ГІМН

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю, —
Він живе, він ще не вмер.
Ні попівськії тортури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпiонське ремесло
В грiб його ще не звело.
Він не вмер, він ще живе!...

Хоч від тисяч літ родився,
Та аж вчора розповився
І о власній силі йде.
І простується, міцніє,
І спішить туди, де дніє;
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою, —
Міліони радо йдуть,
Бо се голос духа чуть.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По верстатах ремісницьких,
По місцях недолі й сліз.
І де тільки він роздасться,
Щезнуть сльози, сум нещастя,
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч сиnam, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.

Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить пільмі поля,
Не дасть спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавина,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила, мов огонь,
Розвидняючийся день?

Іван Франко патріотичний...

**Земле, моя всеплодюча мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше
стояти,
Дай і мені!
Дай теплоти, що розширює
груди,
Чистить чуття і відновлює
кров,
Що до людей безграничну
будить
Чисту любов!
Дай і огню, щоб ним слово
налити,
Душі стрясать громовую дай
власть,
Правді служити, неправду
палити
Вічну дай страсть!
Силу рукам дай, щоб пута
ламати,
Ясність думкам — в серце
кривди влучать,
Дай працювати, працювати,
працювати.**

*Земле, моя всеплодюча мати!
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
дай і мені!*

Іван Франко ліричний...

Чого являєшся мені

У сні?

Чого звертаєш ти до мене

Чудові очі ті ясні,

Сумні,

Немов криниці дно

студене?

Чому уста твої німі?

Який докір, яке

страждання,

Яке несповнене

бажання

На них, мов зарево

червоне,

Займається і знову

тоне

У тьмі?

О ні!

Являйся, зіронько, мені!

Хоч в сні!

В житті мені весь вік

тужити —

Не жити.

Так най те серце, що в

турботі,

Неначе перла у болоті,

Марніє, в'яне, засиха, —

Хоч в сні на вид твій

оживає,

Хоч в жалощах живіше

грає,

По-людськи вільно

віддиха,

І того дива золотого

Зазнає, щастя

молодого,

Бажаного, страшного

того

Гріха!

Чого являєшся мені

У сні?

В житті ти мною

згордувала,

Моє ти серце надірвала,

Із нього визвала одні

Оті ридання голосні —

Пісні.

В житті мене ти й знать не

знаєш,

Ідеш по вулиці — минаєш,

Вклонюся — навіть не

зирнеш

І головою не кивнеш,

Хоч знаєш, знаєш, добре

знаєш,

Як я люблю тебе без тями,

Як мучусь довгими ночами

І як літа вже за літами

Свій біль, свій жаль, свої

пісні

У серці здавлюю на дні.

Праці Франка з історії і теорії літератури, фольклористики, етнографії, мовознавства, орієнталістики (сходознавство), історії та економіки, суспільних галузей є могутнім внеском у розвиток української та світової науки, але їх і досі посправжньому не оцінено.

Тарас Григорович Шевченко

*«Якби ми вчилися, так, як треба,
то й мудрість би була своя»*

Тарас Шевченко народився 9 березня 1814 р. в с. Моринцях Звенигородського повіту Київської губернії (тепер Черкаська область) у родині кріпаків Григорія і Катерини Шевченків. Батько Тарасів був не ТІЛЬКИ добрим хліборобом, він ще й стельмахував та чумакував, до того ж умів читати й писати.

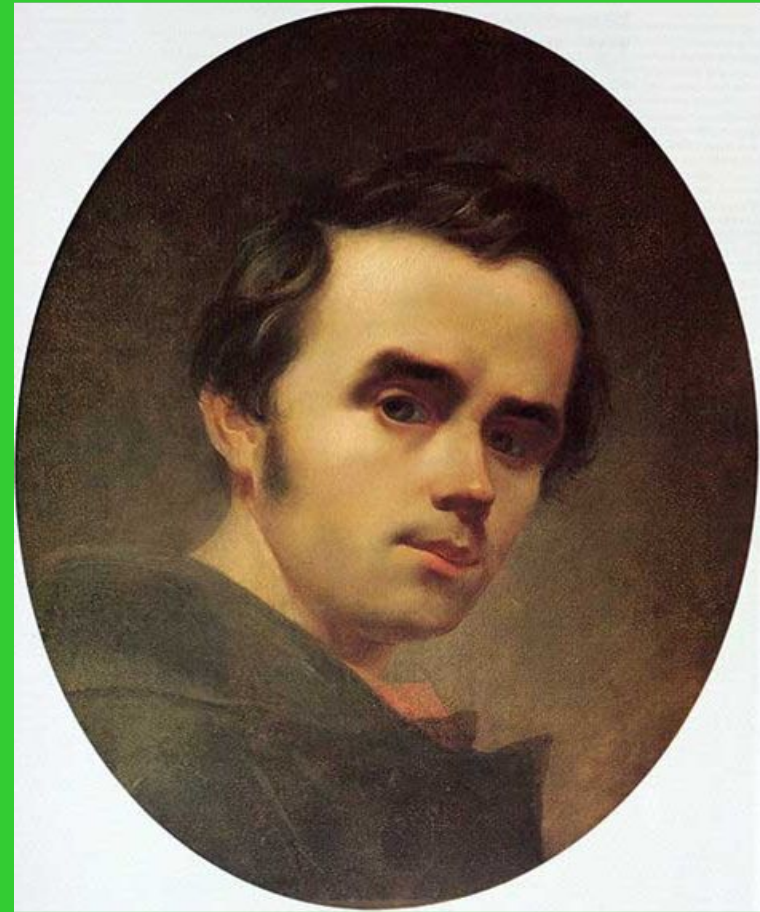
Досить пророчим виявився батьків заповіт:
«Синові моєму Тарасові зі спадщини після мене нічого не треба. Він не буде людиною абиякою, з його вийде або щось дуже добре, або велике ледащо; для нього спадщина по мені... Нічого не значитиме...»

<http://www.ukrlib.com.ua/bio/printout.php?id=308>

Тарас Шевченко – національний пророк

Спів Шевченка був "... воістину гуком воскреслої труби архангела", пише Куліш у "Спогадах про Шевченка" і

називає його національним пророком.

(1814—1861)

Тарас Шевченко поет-біблієць

Біографи свідчать, що Шевченко від молодих літ знав і до смерті возив із собою Святе Письмо, а на вигнанні це було майже єдне його “читиво”. Тому і називають його поетом-біблійцем.

Лейтмотивом більшості його творів є поєднання любові до Бога і милосердя до ближнього. А це основа християнського вчення. Людину хоче бачити Шевченко передусім як відображення “образу Божого”.

Дуже характерний для Шевченка штрих: у важкі хвилини перед ним завжди стоїть Бог, про це засвідчує і той факт, що слово “Бог” у його творах зустрічається більше, ніж 630 разів.

Тарас Шевченко “Неофіти”.

Тарас Шевченко зумів створити галерею літературних пророків, зумів стати пророком свого народу. Особливо пристрасно й однозначно виголошується жага пророкування у поемі “Неофіти”, де Слово виступає як засіб апостольської місії:

*..Пошли мені святее слово,
Святої правди голос новий!
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки, море
Сльози кровавої лила,
Так, як і ти. І прийняла
В живу душу світ незримий
Твоєго розп'ятого сина!..
Ти матер бога на землі!
Ти сльози матері до краю,
До каплі вилила! Ридаю,
Молю, ридаючи: пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово, божеє кадило,
Кадило істини. Амінь.*

читаючи Шевченків переспів, ми зустрічаємо ті ж образи,
символи та дрібниці, що і в Давида, але стиль товару і
мова його нагадують народну пісню.

Т. Шевченко. Псалом 132 (133). Давидові Псалми:
https://www.youtube.com/watch?v=OАо_KJFIV48

*Чи є що краще, лучче в світі,
Як укупі жити,
З братом добрим добро певне
Познать, не ділити.
Яко мірро добровонне
З голови чесної
На бороду Лароню
Спадає росюю
І на шитії омети
Ризи дорогої;
Або риси єрмонській
На святії гори
Високій сіонській
Спадають і творять,
Добро тварям земнородним,
І землі, і людям, -
Отак братів благих своїх
Господь не забуде,
Воцариться в дому тихім,
В сім'ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка*

Пророк...

Під словом “пророк” розуміють, по-перше, людину яка передбачає майбутнє, по-друге людину, яка завіщає слово повчання, напучування і потішення через натхнення Святим Духом. Пророки, працю і слова яких ми знаємо із Святого Письма, - це Єнох, Ной, Авраам, Мойсей, Аарон, Маріям, Дебора, Самуїл, Давид, Сломон, Ілля, великі і малі пророки – автори пророчих книг та ін. Святе Письмо свідчить про те, що через пророків говорив Святий Дух, і що книги, написані ними, створені через натхнення Духа Божого, “Бо пророцтва ніколи не було з волі людської, а звіщали його святі Божі мужі, проваджені Духом Святим”.

Т. Шевченко – патріот, народолюббець і віруючий християнин

Саме віра Христова підняла ідею збратання народів, вирівнюючи прірви між вільним чоловіком і безправним рабом, у проповідувала всесвітній мир, свободу і любов. У його голові ідея повалення кріпатства й визволення рідного народу зливалася з проповіддю християнства, він руйнував царство насильства, сатани, деспотизму, щоб збудувати царство Боже, державу волі і правди.

Бог і правда...

Т.Шевченко - Поема «Неофіти»

...Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклонітесь. Все брехня —
Попи й царі...

Тарас Шевченко художник:

<https://www.youtube.com/watch?v=ZuqEepVI4Ks>

Підбірка деяких поетичних творів Т. Г. Шевченка:

- http://www.youtube.com/watch?v=tTILRVMUM_Y (Не нарікаю я на Бога)
- <https://www.youtube.com/watch?v=aWk9r4HnHZ0> (Т.Г. Шевченко - І мертвим, і живим, і не народженим)
- <http://www.youtube.com/watch?v=WwS5p9x9IOM> (Мені однаково, чи буду...)
- <http://www.youtube.com/watch?v=eiVeTVZLX-w>
(Не так тії вороги...)

Домашнє завдання на семінар до теми

«П'ятий період розвитку української культури:

1. В рамках творчої Всеукраїнської акції, що приурочена до 200-річчя з Дня народження Тараса Григоровича Шевченка - підготувати (скласти самим, чи разом з рідними, друзями, знайомими...) і принести на семінар в друкованому вигляді поетичний твір (вірш) на тему: «ПРИГОРНУВШИСЬ ДУШЕЮ ДО РІДНОГО СЛОВА»

ОБОВ'ЯЗКОВОЮ УМОВОЮ НАДІСЛАНОВОГО ТВОРУ Є:

1. Наявність в ньому рядка «ПРИГОРНУВШИСЬ ДУШЕЮ ДО РІДНОГО СЛОВА». Ця фраза може вживатися в тексті в різних варіантах - на розсуд автора (бажано, не менше одного разу).
2. Твір має містити завершену думку.
3. Кількість рядків твору має становити не менше чотирьох.
4. Рядки твору повинні мати певний, обраний автором, римований стрій.
5. Текст вірша має бути граматично вивіреном – без граматичних помилок (!)

Додаткове завдання на семінар

Підготувати доповідь з висновками про життєвий шлях і творчість одного з митців 5-го періоду розвитку української культури (наприклад: *Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, М. Грушевський* *М. Гоголь*, та ін - на вибір). Прорекламувати (напам'ять) один з їх творів, що справив на Вас найбільше враження.

Українці світу – автори Всеукраїнської поеми «Пригорнувшись душею до рідного сова»:

Радутний Володимир, 71 рік

«...Пригорнувшись душею до рідного Слова...»,
Обігрій його сонцем, що сміється в жнива;
Хай звучить воно в пісні, хай розквітне з ним Мова,
Бо живе поки Мова – Україна жива!

Та історія людства красномовна мов повість:
- Не одне лише Слово державу трима;
Ще потрібна і Сила, ще потрібна і Совість,
Ще й народ свій любити мала б Влада сама.

Ми вже мали Державу могутню ще здавна,
Що Руссю від Києва знана була;
Багата і сильна, і воями вправна,
І слава державі тій світом гула.

Та жадоба влади і розбрат князівський
Монголам прийдешнім ту землю здали;
Здали на поталу й грабунок нелюдський,
І Київ величний з землі геть змели.

Відтоді століття минули похмурі
Аж доки наш Київ збудовано знов;
Тримаючись міцно, мов дуб під час бурі,
Розправив він спину й позбувся оков.

Тому, пригорнувшись до рідного Слова,
Людино, не втрадь свою душу просту!
Коли ж задля Влади ти й в пекло готова -
Ми втратимо знову Державу оту.

==

Отож, замало Слова, браття любі!
Потрібно б переглянути й Мету:
Про владу й гроші мріємо ми грубі,
Чи Україну ми будуємо святу?!

Макаєва Юлія Андріївна, 19 років, університет «Україна»

Я на чистій сторінці пишу свої вірші,
І пісні соловейка виводить рука.
Українська мова, яка ж бо ти чиста,
Бо це правда Шевченка і слово Франка.

Як же солодко спитьсся, коли мама співає,
А мова та ллється, неначе ріка.
Любіть свою мову, нехай вона лине,
Мов річка неспинна у сиві віка.

Пригорнувшись душею до рідного слова,
Нехай полем безмежним простеляється мова.
Колискову хай мати співає дитині,
Нехай тепло і затишно буде в родині.

Наша мова дуже давня, але люблять її й нині,
Бо ще здавна шанували, прославляли на Україні.
І книжками ще піснями, рідну мову поплекали,
Найрідніша , найгарніша її предки називали.

Солов'їна – вічна мова, синя хвилечка Дніпра!
Хоч знущались над тобою - ти залишилась жива.
Проклинали і цурались, намагались замінити,
Рідна мова! Я не знаю, як без тебе можна жити.

У рядочках та поемах ти навіки залишилась,
Із любові тих людей в нашім серці зародилась.
А навіщо нам, скажи, тих поетів розстріляли?
В таборах на Соловках їх життя, мов прут, зламали...

Розстріляли та забули, віку не дали дожити,
Знаєш, рідна моя Мово, ще могли б вони пожити.
Мордували, насміхались...
« Ти ще любишь Україну.....?»
...А про тих і не згадали, що приречені до згину?

У кайданах та розпуці, крок за кроком наша мова,
Ті, що нею похвалились, не дотрималися слова.
"В Україні жити смішно, може кожен Вам сказати" -
А хто право Вам давав на весь світ таке казати?

Пригорніться душею до рідного слова,
І посійте у серці його назавжди.
Процвітай і живи моя рідная Мово,
Гордо всі сповіщай про себе світи!

Валентина Попелюшка

Як засяяла в небі зоря вечорова,
Я зустріла тебе, синьоокий Степанку.
Пригорнувшись душею до рідного слова,
Ти мені про любов говорив аж до ранку.

Ті зізнання лилися, мов річка медова.
Може, інше й не встояло б серце дівоче.
Обірвавши нарешті тебе серед слова,
Я промовила: "Змилуйся, спатоньки хочу".

А увечері в клубі зустрілися знову.
І не глянув на мене - оце тобі й маєш!
Пригорнувшись душею до рідного слова,
Ти руками вже іншу якусь обіймаєш.

6 –ий період розвитку української культури

*Охоплює період від початку 20-го ст. до кінця 1980-х років
(т.б. період перебування у складі СРСР)*

Для нього характерне:

- *формування розгалуженої жанрової системи в літературі*
- *демократизація і модернізація мови більшості мистецтв (доступність професійної - тз.в. елітарної культури для широких верств народу)*
- *активізація культурних процесів в діаспорах Канади, Західної Європи, Америки і ін.*
- *Разом з тим на розвиток культури цього періоду вплинули трагічні події голодомору 1932-33 років, Великої вітчизняної війни 1941-45 років, репресії, в тому числі творчої інтелігенції, особливо в 1930-50 роки і пізніше.*

Етапи

Розвиток української культури в ХХ — на початку ХХІ століття можна поділити на такі етапи:

Національне відродження (1917—1933)

Під час I етапу національного відродження було проголошено національну суверенну державу при повному дотриманні демократичних засад рівності українського народу і тих народів, що населяли Україну. З 1923 р. починається хвиля так званої “українізації” Закінчився цей період трагічно: у 1926 р. сталінський уряд почав в Україні наступ на українську культуру, переслідування, а далі й знищення творчої інтелігенції. ***Цей етап увійшов в історію національної культури як «розстріляне відродження».***

Тоталітарне панування соцреалізму (1933—1956)

Для II етапу характерний монопольний диктат соціалістичної бюрократії, що призвело до морального занепаду духовної культури у всіх її формах. Основний наслідок цієї доби — фізичне і духовне знищення представників національної інтелігенції (1934-38)

Стихійне піднесення духу національного опору (1956—1987)

В III період відродження — політичної «відлиги» (1956-61) — відбулася відносна лібералізація політики КПРС щодо НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР. Сталося деяке поліпшення мовної ситуації, зокрема був перевиданий «Словник української мови» Б. Грінченка зроблені перші кроки в українізації вищої та середньо спеціальної освіти.

Головним наслідком цієї доби було формування нового покоління митців, так званих «шестидесятників», які прагнули відновити втрачену національну традицію, боролися проти тоталітарної системи. «Відлига» закінчилася трагічно: більшість з «шестидесятників» були репресовані, а Василь Стус, В.Марченко, Олекса Тихий, Юрій Литвин, загинули в ув'язненні.

Національно-духовне оновлення (з 1987)

У другій половині 80-х рр. відбувається значне оновлення національної культури, зорієнтоване на загальнолюдські вартості світової культури. Розпочинається IV етап відродження як заперечення штучних догм соцреалізму і вартостей комерційної поп-культури.

Репресії проти митців

Щоб придушити вільну думку, викликати страх, укріпити покору, сталінський режим розгорнув масові репресії.

У сучасну публіцистику, наукову літературу увійшов образ **«розстріляного відродження»**. У 1930 р. був організований судовий процес над Спілкою визволення України, яка нібито була створена для відділення України від СРСР. Головні обвинувачення були висунені проти віце-президента Всеукраїнської Академії наук С.Єфремова. Перед судом постало 45 чоловік, серед яких були академіки, професори, вчителі, священнослужитель, студенти. Були винесені суворі вироки, хоча насправді ніякої підпільної організації не існувало. Подальші арешти в середовищі діячів науки і культури і жорстокі розправи проводилися без відкритих процесів. Закрили секцію історії Академії наук, був арештований М.Грушевський. Його незабаром звільнили, але працювати перевели до Москви. Туди ж перевели і кінорежисера О.Довженка.

Обвинувачення в буржуазному націоналізмі було висунене проти наркома освіти М.Скрипника — старого більшовика, одного з керівників Жовтневого повстання. Він був одним з небагатьох, хто не побоявся відкрито виступити з критикою сталінських методів, відстоював політику українізації. У 1933 напередодні арешту Скрипник застрелився.

У 1938—1954 було репресовано майже 238 українських письменників, хоча багато з них були прихильниками радянської влади, воювали за неї, відбулися як письменники вже після революції. За підрахунками істориків літератури, з них 17 розстріляні, 8 покінчили життя самогубством, 16 пропали безвісти, 7 померли в ув'язненні. Зазнавав арешту М. Рильський, 10 років провів у таборах за обвинуваченням в участі у міфічній Українській військовій організації Остап Вишня, були розстріляні Г. Косинка, М. Зеров, М. Семенко. Покінчив життя самогубством М. Хвильовий, який мужньо намагався врятувати багатьох товаришів.

Закрили театр «Березіль» арештували і розстріляли всесвітньо відомого режисера Л.Курбаса Жорстокої розправи зазнали митці кобзарського цеху. За різними підрахунками упродовж 1930-х років владою було розстріляно від 200 до 337 кобзарів, бандуристів та лірників, серед загиблих — композитор і мистецтвознавець, засновник харківської школи бандури Гнат Хоткевич.

Про масштаби репресій говорить і такий факт: з 85 вчених-мовознавців репресували 62. Лише наркомат освіти «очистили» від 2 тисяч співробітників.

Примусова колективізація, загибель мільйонів селян під час голодомору завдало нищівного удару українській культурі в цілому, бо українське село — носій і хранитель традиційної народної культури, звичаїв, хранитель мовних традицій.

Гонінням піддалася і церква. На межі 20-30-х років були арештовані керівники і заборонена Українська автокефальна церква, яка була створена на хвилі національного революційного піднесення. Така ж доля спіткала після II світової війни Українську греко-католицьку церкву в Західній Україні. Усього в 1917—1939 рр. було зруйновано 8 тисяч церковних споруд — більше половини всіх храмів.

7 –ий період розвитку української культури

Це сучасний період, що охоплює часовий проміжок від кінця 1980-их років і до сьогодні

Особливості цього періоду пов'язані з проголошенням державної незалежності України: 24 серпня 1991 року.

Для цього етапу характерне:

- *поступове заповнення «білих» і «чорних плям» в історії української культури, виходять на всенародну платформу заборонені або замовчувані її сторінки.*

Разом з тим, вагомий вплив на культуру України сучасного періоду має глобалізація з її домінантами:

- *споживацького світовідношення*
- *уніфікацією культурного простору (через поширення стандартів, засобами масової культури),*
- *плюралізму*
- *конформізму як ідеологічних настанов і самоцінностей.*

Пояснення деяких термінів

Плюралізм — (перекл. pluralis — множина, множинний).

Плюралізм - передбачає висловлення різних позицій, поглядів, думок, що відображають різноманіття інтересів людей.

Політичний плюралізм означає існування і визнання різноманітних думок, що служать засобом передачі державі різноманітних цінностей, інтересів, проблем, що існують у товаристві, для їхнього розгляду і рішення.

Політика плюралізму включає різні елементи: насамперед схвалення і повага розмаїтості (соціальних традицій, релігійних і моральних переконань, захист індивідуальних прав, політична відкритість, участь громадян у прийнятті рішень, пошуки згоди в досягненні загальних цілей).

Конформізм - (від пізньо лат. conformis — «подібний», «схожий») — морально-політичний термін, що означає пристосування, пасивне прийняття існуючого стану речей, законів, пануючих думок і т. д.

Конформізм означає відсутність власної позиції, безпринципне і некритичне наслідування певній моделі, що володіє найбільшою силою тиску (думка більшості, визнаний авторитет, традиція).

Видатні українські поети і прозаїки 20 століття:

6-7 період: М. Хвильовий, В. Стус, В. Сосюра, В. Чумак, В. Блакитний, О. Теліга, О. , В. Стефаник, В. Винниченко, Б. Лепкий, О. Олесь, М. Вороний, Л. Мартович, Ольжич, Ю. Липа, Є. Маланюк, О. Гончар, А. Малишко, М. Стельмах, О. Довженко, О. Вишня, В. Стус, В. Симоненко, І. Калинець, П. Тичина, В. Барка, І. Багряний, У. Самчук, Гр. Тютюнник, П. Загребельний, Є. Гуцало, Ю. Мушкетик, Р. Іванчук, В. Яворівський та ін

Видатні українські художники кінця 19- та 20 ст.

Микола Пімоненко:

<https://www.youtube.com/watch?v=nMHWAg8OSgo>

Катерина Білокур:

<https://www.youtube.com/watch?v=qXJSRhNVL-A>

Тетяна ЯБЛОНСЬКА:

<https://www.youtube.com/watch?v=HQmNjlyMR5Q>

Марія Приймаченко:

<https://www.youtube.com/watch?v=nJ0WjDgeT-k>

Іван Марчук:

<https://www.youtube.com/watch?v=7QWHhuM40gY>

Казимір Малевич і ін.

Домашнє завдання на семінар

- Опрацювати конспект лекцій
- Опрацювати літературу: *Культурологія: українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / Зязюн І., Семашко В. та ін.; Ред. М.М. Закович - К.: Знання, 2004 Сторінки: 414-484;*
- Підготувати розповіді про особливості **6-го і 7-го** періодів розвитку української культури, спираючись на зазначений підручник та додаткову літературу
- Підготувати історичну довідку (вступ) про родинний край

Завдання до іспиту:

Щоб бути допущеним до іспиту, студенту необхідно мати :

- 1) Повний конспект лекцій: 2-і лекції загальні + 7 лекцій – це періоди розвитку української культури).
- 2) Має бути написана, і в разі потреби - переписана модульна контрольна робота.
- 3) Підготувати поетичний твір до творчої акції присвяченій Т.Г. Шевченку “Пригорнувшись душею до рідного слова” (умови див.тут: <http://vk.com/club56062277>)
- 4) Якщо студент не долучився до написання поетичного твору, тоді необхідно **підготувати доповідь – реферат з висновками про життєвий шлях і творчість одного з митців 5- 6- 7-го періодів розвитку української культури (наприклад: Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, М. Гоголь і ін.**
20 століття (6-7 період): М. Хвильовий, В.Стус, В Сосюра, В. Чумак, В. Блакитний, О. Теліга, О. , В. Стефаник, В. Винниченко, Б. Лепкий, О. Олесь, М. Вороний, Л. Мартович Ольжич, Ю. Липа, Є. Маланюк, О. Гончар, А. Малишко, М. Стельмах, О. Довженко, О. Вишня, В. Стус, В. Симоненко, І. Калинець, П. Тичина, В. Барка, І. Багряний, У. Самчук, Гр. Тютюнник, П. Загребельний, Є. Гуцало, Ю. Мушкетик, Р. Іванчук, В. Яворівський та ін - на вибір). **Продекламувати (напам'ять) один з їх творів, що справив на Вас найбільше враження.**

ТЕОРІЮ НА ІСПИТ ГОТУВАТИ ПО ЕЛЕКТРОННОМУ КОНСПЕКТУ ЛЕКЦІЙ !!!